

ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΟΙΝΙΚΟΝ ΚΩΔΙΚΑ

ΥΠΟ

ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ Γ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ

ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ι. Εισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἤσκησε παλαιόθεν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν κατ' ἰδίαν θεσμῶν τοῦ Δικαίου. Ὀλόκληρος ἡ Νομοθεσία τῶν Βυζαντινῶν ἡμῶν Ἀυτοκρατόρων ὡς καὶ ὁ νέος ἡμῶν Ἀστικός Κώδιξ φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας ὑπῆρξεν ἀνεκάθεν σημαντικὴ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου.

Ἀντιστοίχως ὅμως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, θεωροῦσα τὴν θρησκείαν ὡς τὸ ὑπάτον ἀγαθὸν ἀναγνωρίζουσα τὴν μεγίστην σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει εἰδικώτερον ἡ Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διὰ τὴν ἠθικὴν συγκρότησιν καὶ ὑπόστασιν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, ἐθέσπισεν εἰδικὰς διατάξεις διὰ τὴν προστασίαν αὐτῆς, παραλλήλως δὲ καὶ διὰ τὴν προστασίαν πάσης ἄλλης γνωστῆς ἐν Ἑλλάδι θρησκείας. Τοιαῦται διατάξεις περιελήφθησαν καὶ εἰς τὸν νέον Ποινικὸν Κώδικα ἡμῶν καὶ δὴ εἰς τὸ Κεφάλαιον Ζ' αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπιβουλὴ τῆς Θρησκευτικῆς εἰρήνης», ἀρθρ. 198—201. Δεδομένου ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος γενομένη ρύθμισις ἀφίσταται πῶς τοῦ προϊσχύσαντος Δικαίου (ἀρθρ. 149, 152, 194—200, 645 καὶ 646 Ποινικοῦ Νόμου) ἐμφανίζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον μίαν σύντομος ἀνάλυσις τῶν σχετικῶν διατάξεων τοῦ νέου Δικαίου.

Ἐν ἀρχῇ δυνάμεθα γενικῶς νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ φύσις, ἡ ἔκτασις καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπὸ τῆς Πολιτείας διὰ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου αὐτῆς παρεχομένης εἰς τὸν φορέα τοῦ ὑπάτου τούτου ἀγαθοῦ τῆς Θρησκείας, ἤτοι τὴν Ἐκκλησίαν, προστασίας ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἐκ τοῦ ὅλου συστήματος, τοῦ διέποντος τὰς σχέσεις μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. Οὕτως εἰς τὰ Κράτη ἐκεῖνα, ἔνθα ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Πολιτεία ἀπέτελεσαν ὀργανικὴν ἐνότητα τὰ κατὰ τῆς θρησκείας ἐγκλήματα ἐθεωρήθησαν δημόσια ἐγκλήματα, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ θρησκεῖαι, πλὴν τῆς ἐπισήμου θρησκείας τοῦ Κράτους, οὐδεμιᾶς ἢ λίαν ἀνεπαρκοῦς προστασίας ἐτύγγανον. Ἐξ ἐτέρου κατὰ τὸ σύστημα τοῦ χωρισμοῦ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, εἰς μὲν τὴν περιπτώσιν τοῦ εἰρηγικοῦ χωρισμοῦ, ἔνθα ἡ Πολιτεία παραμένει θρησκευτικῶς οὐδέτερα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οὐδεμία θρησκεία ἢ θρησκευτικὸν δόγμα τυγχάνον ἰδιαίτερας προνομιακῆς ἢ δυσμενοῦς μεταχειρίσεως, ὡς τοῦτο καθω-

ρίσθη συνταγματικῶς τῷ 1787 ἐν Ἑνωμέναις Πολιτείαις, αἱ πρὸς προστασίαν τῆς θρησκείας ποινικαὶ διατάξεις εἶναι εὐάριθμοι, ἐν ᾧ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐχθρικοῦ χωρισμοῦ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, ὡς ἐν Μεξικῷ (1873]4), Γαλλίᾳ (1905), ἐν τῇ Ἐθνικοσοσιαλιστικῇ Γερμανίᾳ καὶ τῇ Σοβιετικῇ Ρωσίᾳ ὄχι μόνον οὐδεμία ποινικοδικαϊκὴ προστασία παρέχεται εἰς τὴν θρησκείαν ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνίοτε, ὡς εἰς τὰς δύο τελευταίας περιπτώσεις, ὑποθάλπεται καὶ ἐνισχύεται πᾶσα ἀντιθρησκευτικὴ ἐκδήλωσις. Τέλος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀυτοτελείας Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, τῆς βασιζομένης ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως καὶ τοῦ σεβισμοῦ τῶν προσιδιαζουσῶν ἑκατέρωθεν περιοχῶν, ἥτις κρατεῖ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, ἢ ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου παρεχομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ προστασία εἶναι εὐρυτέρα'.

Παρ' ἡμῖν, ἔνθα ἀπὸ ἀπόψεως Δικαίου εἰς τὰς σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἰσχύει τὸ λεγόμενον σύστημα τῆς «νόμῳ κρατούσης Πολιτείας», οὗτινος τὰ τρία οὐσιώδη χαρακτηριστικά, κατὰ τὸν Καθηγητὴν *Φραγκίσταν*, εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία α) θρησκεύει β) διακηρύσσει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ γ) ἀνακηρύσσει ὡς ἐπικρατοῦσαν Θρησκείαν τὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας', ἢ ὑπὸ τοῦ Ποι-

1. Πρβλ. σχετικῶς *Maurach*: Deutsches Strafrecht, Bes. Teil, 1952, σελ. 305, *Eichmann—Mörsdorf*: Lehrbuch des Kirchenrechts, τομ. Α' 6η Ἔκδ. 1949 48 ἐπ., *Milach*: Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche, 1905 σελ. 713. Μόνον ὁ *Henkel*, καθόσον τοὐλάχιστον γνωρίζομεν, ἠμφεσβήτησε τὸ γεγονός ὅτι ἡ φύσις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς παρεχομένης ποινικῆς προστασίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, στηρίζας ταύτην εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς σκοπιμότητος καὶ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης. Ἴδε *Henkel*: Strafrecht und Religionschutz, ZStrW τομ. 51 (1931) σελ. 922: Ἡ ἀποψις ὁμως αὕτη ἀντίκειται καὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς θρησκείας ὡς θεσμοῦ συνυφασμένου πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀσκοῦντος, εἶπερ ποτε καὶ νῦν, θεμελιώδη ἐπιρροὴν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν Πολιτειῶν καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ δικαίου.

2. Ἴδε *Φραγκίστα*, Στοιχεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (πανεπ. παροδόσεις) Θεσσαλονίκη 1954 σελ. 72 καὶ τὴν ἐν σελ. 98)9 ἀναφερομένην βιβλιογραφίαν, *Παναγιωτάκου*, Ἡ θέσις τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι, 1952, τοῦ ἰδίου Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία ἀπὸ τοὺς αἰῶνας, 1939, *Πουλίτσα*, Σχέσις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, τεῦχος Α' 1946 σελ. 20 ἐπ., *N. N. Σαριπλόου*, Σύστημα Συνταγματικοῦ Δικαίου, τόμ. Γ' ἔκδ. 4 1923 σελ. 300 ἐπ., *Αἱ ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἄρθρ. 1, 2 καὶ 143 τοῦ Συντάγματος* (Ἐπομνήματα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τὴν Συνταγματικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ Δ' Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν) 1948, *Χ. Γ. Θηβαίου*, Περὶ Θρησκείας καὶ Ἐκκλησίας, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ, 1947 σελ. 163 ἐπ. 255 ἐπ., 1948 σελ. 47 ἐπ., *Θ. Τσάτσου*, Εἰσήγησις ἐπὶ τῶν ἀρθρῶν 1 καὶ 2 τοῦ Συντάγματος, Ἀρχ. Ἐκκλ. καὶ Κανον. Δικαίου, 1947 σελ. 37 ἐπ., 155 ἐπ., 246 ἐπ., 1948 σελ. 35 ἐπ., *Δ. Βεζανῆ*, Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Πολιτείᾳ, Ἀρχ. Ἐκκλ. καὶ Κανον. Δικαίου, 1946 σελ. 33 ἐπ., 1947 σελ. 31 ἐπ., 148 ἐπ., 238 ἐπ., *Σβάβλου-Βλάχου*, Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α' 1954 σελ. 28 ἐπ., καὶ τὴν αὐτόθι ἀναφερομένην βιβλιογραφίαν.

κοῦ Δικαίου παρεχομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ προστασία εἶναι πλέον ἔκδηλος καὶ ἀρτία. Ἡ ποινικὴ προστασία τῆς Ἐκκλησίας ἀπετέλεσεν ἀνεκάθεν κεντρικὸν μέλημα τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ὡς τοῦτο ἐν ταῖς ἐπομέναις παραγράφωις δειχθήσεται.

II. Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις.

Ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως τῶν διατάξεων τῶν θεσπισθεισῶν ὑπὸ τῶν διαφόρων Πολιτειῶν πρὸς προστασίαν τῆς θρησκείας καταδεικνύεται ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἀείποτε ἡ Θρησκεία, ὡς θεσμὸς θεμελιώδης διὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς Πολιτείας, ἐτύγγανε τῆς ἀμερίστου ποινικῆς προστασίας αὐτῆς ἐνῶ εἰς τὰ λοιπὰ Κράτη ἢ διαμόρφωσις τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς ὑφῆς τῶν νομοτυπικῶν μορφῶν τῶν λεγομένων θρησκευτικῶν ἐγκλημάτων (Religionsverbrechen) ὑπέστη ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν ἑκατονταετιῶν ποικίλους καὶ ἀποτόμους μεταβολάς, ὥστε νὰ μὴ εἶναι εὐχερῶς δυνατὴ ἡ συστηματικὴ τοποθέτησις αὐτῶν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου¹.

α) Εἰς τὸ Ἰουδαϊκὸν Δίκαιον ὀλόκληρος ἡ Πεντάτευχος τοῦ Μωϋσέως διαπνέεται ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα: αἱ ἐντολαὶ τοῦ Μωϋσέως ἦσαν ἐντολαὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, Θρησκεία καὶ Δίκαιον συμπλέκονται εἰς μίαν ἀρρηκτον ἐνότητα. Καίτοι πάντα τὰ ἀδικήματα τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου φέρουσιν οἰονεὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ἐν τούτοις μεταξὺ αὐτῶν διακρίνομεν ἀδικήματα, τὰ ὅποια ὑπὸ τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν ἔνδυμα φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῶν νομοτυπικῶν μορφῶν τῶν ἐν τῇ στενῇ ἐννοίᾳ θρησκευτικῶν ἐγκλημάτων, ἢ ποινικὴ δίωξις τῶν ὁποίων δηλαδὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν μείζονα προστασίαν τῆς θρησκείας². Μεταξὺ τῶν ἐγκλημάτων τὰ σοβαρότερα ἦσαν ἡ ἀποστασία καὶ ἡ βλασφημία.

β) Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἐξεδηλοῦτο τὸ στοιχεῖον τοῦ Δικαίου εἰς τινὰς μὲν θεότητας ἐντονώτερον (ὡς παρὰ τῇ Θέμιδι καὶ τῇ Δίκῃ)³ εἰς τινὰς δὲ ἀσθενέστερον. Πάντως αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τοῦ δικαίου εἶχον ἰσχυρὸν ἔρεισμα εἰς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν τοῦ λαοῦ.

Ἡ θρησκεία παρὰ τοῖς Ἕλλησιν συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν Κράτους καὶ Δικαίου⁴ βραδύτερον δὲ ἤσκησεν ἀναμφισβήτητον ἐπιρροὴν εἰς τὴν

1. Πρβ. *Kahl*: Religionsverbrechen, ἐν *Vergl. Darst. Bes. Teil* τόμ. III σελ. 9, *Liszt - Schmidt*: Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 25η ἔκδ. 1927 σελ. 574 ἐπ., *Bruns*: Die Religionsvergehen (Strafr. Abh. 301) 1932 σελ. 2.

2. Ἴδε καὶ *Ettlinger*: Zur Lehre von den Religionsvergehen (Strafr. Abh. 203) 1919 σελ. 4 ἐπ., *Kahl*: αὐτόθι.

3. Πρβλ. σχετικῶς *Erik Wolf*: Griechisches Rechtsdenken, τόμ. I 1950 σελ. 22 ἐπ.

4. Ἴδε von *Wilamowitz - Moellendorf* ἐν *Mommsen's*: Zum ältesten Strafrecht der Kulturvölker σελ. 29.

διαμόρφωσιν τοῦ ὄλου ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου βίου. Χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν τοιαύτην ἐπιρροὴν τῆς θρησκείας εἶναι ἡ σπουδαιότης τῆς «γραφῆς ἀσεβείας»¹, ἡ ὁποία ὁμως πολλάκις ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ διεφθαρμένων προσώπων ὡς μέσον ἐξοντώσεως τῶν ἀντιπάλων των². Ἐπὶ ἀσεβεία ἢ διὰ συναφῆ ἐγκλήματα κατηγορήθησαν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Φειδίας καὶ ὁ Περικλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Πρωταγόρας³. Φαίνεται ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀσεβείας ἦτο γενικωτέρα περιλαμβάνουσα πλείονας νομοτυπικὰς μορφὰς ἐγκλημάτων κατὰ τῆς θρησκείας. Οὕτω κατὰ τὸν καθηγητὴν *Βιζουκίδην* τὸ ἀδίκημα τῆς ἀσεβείας περιλαμβάνει τρεῖς τάξεις. «Εἰς τὴν πρώτην τάξιν θὰ ὑπαγάγωμεν τὴν ἀθεΐαν, τὴν ἄρνησιν ἢ τὴν προσβολὴν τῶν κοινῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἢ τῆς νενομισμένης λατρείας· εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τὴν εἰσαγωγὴν νέων θεσμῶν, νέων θρησκευτικῶν δοξασιῶν ἢ καινοτομιῶν περὶ τὴν λατρείαν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἀρμοδίων θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν· εἰς δὲ τὴν τρίτην πᾶσαν ἄλλην δι' ἔργων ἢ λόγων βεβήλωσιν ἢ ὕβριν τῶν ἱερῶν, εἰς τὰ ἱερὰ ἀφιερωμάτων, τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ τῶν ἐπιμελουμένων τούτων ἢ ἐκείνων δημοσίων λειτουργῶν»⁴. Δυνάμεθα ὅθεν νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ κυριώτεραι νομοτυπικαὶ μορφαὶ τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς θρησκείας ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἑλληνικῷ Δικαίῳ ἦσαν ἡ ἀθεΐα, ἡ βλασφημία, ἡ περιὔβρισις θρησκευτικῶν λειτουργῶν, ἡ διατάραξις θρησκευτικῶν συναθροίσεων καὶ ἡ δημιουργία ἀθεμίτων θρησκευτικῶν ἐνώσεων. Ἦτοι ὡς βλέπομεν αἱ πλείσται τῶν περιπτώσεων τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς θρησκείας τῶν θεσπιζομένων ὑπὸ τῶν νεωτέρων ποινικῶν νομοθεσιῶν προεβλέποντο ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Δικαίου. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰσχὺν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνεξιθρησκείας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι αἱ γνώμαι διίστανται. Κατὰ τὴν μίαν ἄποψιν⁵ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνεξιθρησκείας, τῆς ἀναγνωρίσεως δηλαδὴ θεμελιωδῶν πνευματικῶν δικαιωμάτων ἀφορῶντων τὴν ἔλευθερίαν τοῦ θρησκευέσθαι, ἦτο τελείως ἄγνωστος ἐν Ἀθήναις. Ἐξ ἑτέρου τὸ ψήφισμα τοῦ Διοπίθους ἐτιμῶρει ὡς δημόσιον ἐγκλημα τὴν ἀθεΐαν ὡς καὶ πᾶσαν γνώμην ἀποκλίνουσαν τῆς ἐπιστήμου θρησκείας⁶. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἀπομνημονεύ-

1. Περὶ τῆς «γραφῆς ἀσεβείας» ἴδε ἐκτενῆ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ κλασσικὸν ἔργον τοῦ *Βιζουκίδου* : Ἡ δίκη τοῦ Σωκράτους, 1918, ἰδίᾳ σελ. 16 ἐπ., 108 ἐπ.

2. «Ἡ ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορία ἦτο φοβερὸν ἀδίκημα, λέγει ὁ Kohler, ἡ δὲ καταδίκη τοῦ φιλοσόφου ὑπῆρξε παραβίασις τῆς δικαιοσύνης εἰς τὸν ὑπατον βαθμόν». Ἴδε *Kohler* : Προλεγόμενα εἰς *Βιζουκίδου* «Ἡ δίκη τοῦ Σωκράτους» σελ. 8.

3. Περιπτώσεις δικῶν ἀσεβείας ἴδε παρὰ *Βιζουκίδην* : ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 115 ἐπ.

4. Ἴδε *Βιζουκίδην* : ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 126)7.

5. Ἴδε *Moser* : Religion und Strafrecht, insbesondere die Gotteslästerung (Strafr. Abh. 110) σελ. 4, *Scherr* : Menschliche Tragikomödie, τόμ. I (1882) σελ. 28, *Ettinger* : ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 12)13.

6. Πλουτάρχου : Περικλῆς XXXII (169) : «Εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νο-

ματα αὐτοῦ (I,I) οὐδαμῶς μέμφεται τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους ὡς ἀντικειμένην βασικῶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς προσωπικότητος, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις ἦτο πεπλανημένη καὶ ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν ὑπῆρξεν ἔνοχος ἀσεβείας.

Ἡ ἐτέρα ἄποψις ὑποστηρίζει ὅτι παρὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Νόμου τοῦ Διοπείδου, ὁ ὁποῖος ἦτο σχετικῶς νεώτερος¹, ὑπῆρχε ποιά τις ἀνεξιθρησκεία, ἥτοι ἐλευθερία διδασκαλίας καὶ διατυπώσεως τῶν γνωμῶν, ἀπότοκος τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν².

Ἡ δευτέρα ἄποψις εἶναι καθ' ἡμᾶς καὶ ἡ ὀρθότερα καθ' ὅσον παρὰ τὴν μὴ ἀναγνωριζομένην ἐπισήμως ἀνεξιθρησκείαν ἐν τούτοις διὰ τῆς παρὰ τῷ λαῷ καλλιέργειας ὑπὸ τῶν Τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος τῆς ἡμερώσεως καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ διὰ τῆς σχετικῆς διαφοροποιήσεως τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, ὀφειλομένης εἰς τὴν κατάτμησιν τῆς χώρας εἰς κρατίδια, ἔδημιουργήθη ποιά τις ἀπάμβλυνσις τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ. Πράγματι δὲ αἱ ἐπὶ ἀσεβεία δίκαι διεξήχθησαν κυρίως ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες εἴτε λόγῳ τῆς μεγαλοφυΐας των εἴτε τῆς ἰσχυρᾶς προσωπικότητός των εἴτε τῆς ἐξεχούσης θέσεώς των προεκάλεσαν τὴν μῆνιν ἢ τὸν φθόνον ἐντέχνως ὑποκινουμένων λαϊκῶν μαζῶν. Αἱ πλείσται τῶν δικῶν ὀφείλοντο εἰς προσωπικὰ ἢ εἰς πολιτικὰ ἔλατῆρια. Τέλος ἡ ὑπαρξις τοῦ «ἀγνώστου Θεοῦ», ἥτις διηκολύνη τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν Ἀθήναις, καταδεικνύει ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐκράτει κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνεξιθρησκείας.

γ) Εἰς τὸ *Ρωμαϊκὸν* Δίκαιον τῶν δημοκρατικῶν χρόνων οὐδεμίαν ποινικὴν διάταξιν πρὸς προστασίαν τῆς θρησκείας ἀπαντῶμεν. Καὶ αὐτὴ ἡ βλασφημία καὶ ἡ περιύβρισις τῆς θρησκείας παρέμεινεν ἀτιμώρητος: «Deorum injuria Diis curae» κατὰ τὴν γνωστὴν ρῆσιν τοῦ Τιβερίου (Τακίτου: *Annales* 1, 73). Ἡ Ρώμη ἀπεδέχeto μεγαλοψύχως ὅλους τοὺς ξένους θεούς, ἀπῆται μάλιστα τοῦτο ἐπ' ἀμοιβαιότητι³. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ὁμως τῶν Αὐτοκρατόρων, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς θρησκείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτις κατέκτα συνεχῶς ἔδαφος, ἤρχισαν οἱ δεινότεροι καὶ φρικτό-

μίζοντας ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσιῶν διδάσκοντας». Περὶ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Διοπείδου ἴδε *Βιζουκίδην*: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 111 ἐπ.

1. Τὸ ψηφίσμα τοῦ Διοπείδου τοποθετεῖται μεταξὺ τοῦ ἔτους 432 καὶ 431 π.Χ., δὲν ἴσχυσε δὲ ἐπὶ μακρόν. ἴδε *Βιζουκίδην*: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 112 σημ. 1, σελ. 114.

2. Οὕτω *Kahl*: ἐνθ' ἄνωτ. VD, BT III σελ. 9, Pöhlmann: *Sokrates und sein Volk*, 1899 σελ. 122 ἐπ. Πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην φαίνεται ἀποκλίνων καὶ ὁ *Βιζουκίδης*, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας. ἴδε *Βιζουκίδην*: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 115.

3. ἴδε *Gibbon*: *The decline and fall of the roman empire*, τόμ. I Κεφ. XVI σελ. 382.

τεροι διωγμοί οὓς ἐγνώρισέ ποτε ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Μόνον τὸ γεγονός ὅτι ἦτο τις Χριστιανὸς («*nomen ipsum*») ἐθεωρεῖτο ἐγκλημα ἐσχάτης προδοσίας. Ἡ ἀποφίσι συγγραφέων τινῶν ὅτι οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν δὲν εἶχον θρησκευτικὰ ἐλατήρια δύναται νὰ εὐσταθήσῃ μόνον ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι πλὴν τῶν θρησκευτικῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλα τινα ἐλατήρια. Ἐδείχθησαν βεβαίως οἱ Ῥωμαῖοι ἀνεξίθρησκοι ἐναντι ἐτέρας μονοθεϊστικῆς θρησκείας, τῆς Ἰουδαϊκῆς, ἡ δύναμις ὅμως καὶ ἡ αἴγλη τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀληθείας τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ διήγειρε τὸν φανατισμὸν τοῦ ἀποσυντιθεμένου εἰδωλολατρικοῦ κράτους. Καὶ ἔδει νὰ ἐκδοθῇ τὸ διάταγμα τῶν Μεδιολάνων (313 μ. χ.) διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως ἡ ἀνεξίθρησκεία, ἡ ὁποία εἶναι καθαρῶς ἀπαύγασμα χριστιανικῶν πεποιθήσεων.

δ) Μόνον ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ Κράτους (379 μ.Χ.) ἐθεσπίσθησαν τὸ πρῶτον εἰδικαὶ ποινικαὶ διατάξεις, αἵτινες ἀπετέλεσαν καὶ τὴν βάσιν ὄλων τῶν μεταγενεστέρων ποινικῶν νομοθεσιῶν. Αἱ ποινικαὶ διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανείου Κώδικος (Cod. Just. I, 9) συμπληροῦνται διὰ τῆς Νεαρᾶς 77 τοῦ ἔτους 538 τῆς τιμωροῦσης διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου τὴν βλασφημίαν.

Ὅσαύτως ποινικαὶ διατάξεις ἐθεσπίσθησαν κατὰ τῆς αἰρέσεως καὶ ἀποστασίας, τῆς προσβολῆς τοῦ ἀσύλου, τῆς ἱεροσυλίας, τῆς τυμβωρυχίας καὶ τῆς μαγείας. Τέλος εἰς τὸ Ἰουστινιανεῖον Δίκαιον ἀνευρίσκομεν τὸ πρῶτον ἐφαρμοζομένην τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀσκήσεως τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων. Οὕτω κατὰ τὴν Νεαρὰν 123 (κεφ. 31) τιμωρεῖται διὰ κεφαλικῆς ποινῆς ἡ διατάραξις τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως ἐπὶ λατρεία ἢ τελετῇ (*turbatio Sacrorum*). Ἐν τῷ Βυζαντινῷ Δικαίῳ αἱ ποινικαὶ διατάξεις πρὸς προστασίαν τῆς θρησκείας δύναται νὰ διακριθῶν εἰς τρεῖς κατηγορίας ἀναλόγως τοῦ παρ' αὐτῶν προστατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ (θρησκείας, λατρείας καὶ δόγματος)².

ε) Ἡ μεταγενεστέρα ἐξέλιξις τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου καταδεικνύει ὅτι ὄλαι σχεδὸν αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι συνεκρότησαν τὰς ποινικὰς διατάξεις πρὸς προστασίαν τῆς θρησκείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου³ καὶ ἀναλόγως τοῦ ἐκάστοτε κρατοῦντος συστήματος τῶν σχέσεων μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

1. Ἰδε *Bouché—Leclercq* : *L' intolérance religieuse et la politique*, 1911, σελ. 156, *Aubé* : *Histoire des persécutions de l' église jusqu' à la fin des Antonins*, σελ. 99, *Schiller* : *Geschichte der römischen Kaiserzeit* τομ. 1, σελ. 449, *Gibbon* : ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 391.

2. Ἰδε *v. Rohlant* : *Historische Wandlungen der Religionsdelikte*, 1920 σελ. 127 ἐπ., *Welzel* : *Das deutsche Strafrecht* 3η ἐκδ. 1954 σελ. 329.

3. Πρβλ. τὰς Ποινικὰς Κωδικοποιήσεις : *Bambergensis* (1507), *Carolina* (1532),

στ) Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μόνον εἰς τὸν Βαυαρικὸν Ποινικὸν Κώδικα τοῦ 1813, ὅστις ἀπετέλεσε τὸ πρότυπον τοῦ προῖσχύσαντος ἡμετέρου Ποινικοῦ Νόμου, δὲν ἀνευρίσκομεν διάταξιν περὶ βλασφημίας, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ συντάκτου αὐτοῦ Feuerbach¹. Ἡ παράλειψις αὕτη ἦτο ὅλως παροδικὸν φαινόμενον καθόσον τὰ μεταγενέστερα βαυαρικὰ νομοσχέδια, τὰ ὁποῖα ὡσαύτως ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Ποινικοῦ Νόμου ἐπανέλαβον τὴν περὶ βλασφημίας διάταξιν². Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ Code Pénal ἐσιώπα, ἀλλ' ὁ Νόμος τῆς 17 Μαΐου 1819 ἀρθρ. 8 (Νόμος τῆς 25 Μαρτίου 1822 ἀρθρ. 1) ἐτιμώρει: «Sout outrage à la morale religieuse» συνεπῶς ἀσφαλῶς καὶ τὴν βλασφημίαν ὑπὸ τὸν μοναδικὸν περιορισμὸν τῆς δημοσίας τελέσεως τῆς πράξεως.

ζ) Σήμερον ὄλαι σχεδὸν αἱ ποινικαὶ νομοθεσίαι τῶν χριστιανικῶν κρατῶν περιέχουν διατάξεις προστατευούσας τὴν θρησκείαν, τιμωρούσας τὴν βλασφημίαν καὶ κατοχυρούσας τὴν ἐλευθερίαν ἄσκησιν τῆς λατρείας³.

III. Συστηματικὴ τοποθέτησις τῶν κατὰ τῆς Θρησκείας ἐγκλημάτων καὶ θεωρητικαὶ κατασκευαὶ περὶ τοῦ προστατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ.

Τὰ κατὰ τῆς Θρησκείας εἶναι «μικτὰ ἐγκλήματα» (delicta mixta) ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι προβλέπονται καὶ τιμωροῦνται τόσον ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Ποινικοῦ Δικαίου.

Λίαν ὁμως ἐριζόμενον εἶναι ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου τὸ πρόβλημα τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ὑπὸ τῶν σχετικῶν ποινικῶν διατάξεων προ-

Theresiana (1768), Josefina (1787) Allgemeines Landsrecht (1794). Ἴδε σχετικῶς Kahl: ἐνθ' ἄνωτ. VD, BT III σελ. 13 ἐπ., Liszt—Schmidt: ἐνθ' ἄνωτ. 1927 σελ. 574]5, Eittinger: αὐτόθι σελ. 26 ἐπ., Hippel: Lehrbuch des Strafrechts, 1932 σελ. 363, Welzel: αὐτόθι (1954) σελ. 329.

1. Ὡς ἐξῆς δικαιολογεῖ ὁ Feuerbach (Lehrbuch § 303) τὴν παράλειψιν τοῦ περὶ βλασφημίας ποινικοῦ ὀρισμοῦ: «Εἶναι ἀδύνατον νὰ καθυβρισθῇ ἡ θεότης. Εἶναι ἀδιανόητον ὅτι ἡ θεότης ἐκδικεῖται κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τῶν κατὰ τῆς τιμῆς προσβολῶν. Εἶναι δὲ ἀφροσύνη ὅτι διὰ τῆς ποινῆς δέον αὕτη νὰ ἐξιλεωθῇ ἔναντι τῶν προσβολέων τῆς. Ἡ βλασφημία εἶναι ὕβρις τελουμένη κατὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινότητος».

2. Ἴδε τὰ βαυαρικὰ Νομοσχέδια τοῦ 1827 καὶ 1831, ἀρθρ. 224 Πρβλ. Feuerbach—Mittermaier: Lehrbuch § 303 σημ. III, Κωστῆ: Ἐρμηνεία Ποινικοῦ Νόμου τόμ. Β' ἔδκ. 3η 1906 σελ. 103]9.

3. Ἀκόμη καὶ ὁ Τσεχοσλοβακικὸς Ποινικὸς Κώδιξ τοῦ 1950, παρὰ τὴν σαφῶς ἐχθρικήν στάσιν τοῦ Κράτους ἔναντι τῆς θρησκείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, περιέχει διατάξεις προστατευούσας τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐνάσκησιν τῆς λατρείας. Ἴδε Das Tschechoslowakische StGB vom 12 Juli 1950 (ἀρθρ. 188, 234).

στατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ. Ἐρωτᾶται δηλονότι: Ὁ Ποινικὸς Νομοθέτης διὰ τῆς θεσπίσεως τῶν διατάξεων τούτων εἰς τίνα σκοπὸν ἀπέβλεπεν; εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν προστασίαν τῆς Θρησκείας, τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος ἢ τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης; εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἀτόμου ἢ θρησκευτικῆς τινος κοινότητος ἢ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου; Τὸ πρόβλημα τοῦτο κέκτηται ὅλως ἰδιαίτεραν σημασίαν καθόσον διὰ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ διὰ τῶν σχετικῶν ποινικῶν διατάξεων προστατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ εἶναι δυνατόν νὰ συλλάβωμεν εἴχερἑστερον τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τῶν ἐν λόγῳ διατάξεων.

Εἰς τὴν διαπιστουμένην ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ διαφωνίαν τῶν ἀπόψεων ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς προστασίας τῶν ἐν λόγῳ ποινικῶν ὀρισμῶν ὀφείλεται καὶ ἡ διάφορος εἰς τοὺς κατ' ἰδίαν Ποινικοὺς Κώδικας *συστηματικὴ* τοποθέτησις αὐτῶν.

Οὕτως ὑπὸ τοῦ προϊσχύσαντος Ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ Νόμου ἡ κακόβουλος βλασφημία περιλαμβάνετο εἰς τὸ κεφάλαιον Δ' αὐτοῦ «περὶ πράξεων ἀντικειμένων εἰς τὰς βάσεις τῶν καθεστῶτων νόμων», ἢ καθύβρισις θρησκευμάτων καὶ ἡ διατάραξις τῶν θρησκευτικῶν συναθροίσεων εἰς τὸ κεφάλαιον Η' τίτλος Β' «διατάραξις τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἡσυχίας αὐτῆς», ἡ δὲ περιύβρισις νεκρῶν εἰς τὰ πταίσματα «πρὸς τεθνηκότας καὶ νεκροφανεῖς» (ἄρθρον 645 καὶ 646 Ποινικοῦ Νόμου).

Ἐν Γαλλίᾳ τὰ κατὰ τῆς Θρησκείας ἐγκλήματα θεωροῦνται ὡς *ἀντίστασις κατὰ τῆς δημοσίας ἀρχῆς* («Résistance, désobéissance et autres manquements envers l'autorité publique», ἀρθρ. 222-225 ' «Entraves au libre exercice des cultes», ἀρθρ. 260-264 τοῦ Γαλλικοῦ Code Pénal?).

Ἐν Βελγίῳ τὰ κατὰ τῆς Θρησκείας ἐγκλήματα θεωροῦνται ὡς προσβολαὶ κατὰ τῶν συνταγματικῶς κατοχυρωμένων δικαιωμάτων («Des Crimes et délits qui portent atteinte aux droit garantis par la Constitution»— «Des délits relatifs au libre exercice des cultes»).

Ἐν Νορβηγίᾳ ὡς ἐγκλήματα κατὰ τῆς κοινῆς τάξεως καὶ τῆς κοινῆς εἰρήνης (Νορβηγικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος τοῦ 1902 ἀρθρ. 138, 142, 143).

Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ ποινικὸς νομοθέτης λαμβάνει σαφῆ θέσιν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ προστατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ, θεωρῶν τὰ ἀνωτέρω ἐγκλή-

1. Ἴδε σχετικῶς Garçon: Code Pénal annoté, 1904 σελ. 538)9.

2. Τὸ ἀρθρον 44 τοῦ Νόμου τῆς 9-12-1905 περὶ χωρισμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς Πολιτείας καθήργησε τὰ ἀρθρα 260-264 τοῦ Γαλλικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος. Ἐν τούτοις τὰ ἀρθρα 31 καὶ 32 τοῦ αὐτοῦ νόμου τιμωροῦν δι' ἐπανορθωτικῶν ποινῶν: 1) ἐκείνους, οἵτινες διὰ βίας, ἀπειλῶν ἢ φόβου ἠνάγκασαν τινὰ νὰ ἀσκήσῃ ἢ νὰ ἀπόσχῃ ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως λατρείας τινός, καὶ 2) ἐκείνους, οἵτινες παρεκώλυσαν τὴν ἀσκῆσιν λατρείας τινός διὰ ταραχῶν προκληθεισῶν εἰς χώρους, ἐνθα τελείται ἢ ὡς ἄνω λατρεία. Ἴδε σχετικῶς Rousselet et Patin: Précis de droit pénal spécial, 1950 σελ. 80.

ματα ὡς προσβάλλοντα τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα. Οὕτως ὁ τέταρτος τίτλος τοῦ Ἰταλικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος τοῦ 1930 πραγματεύεται περὶ τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ κατὰ τῆς μνήμης τεθνεώτων», περιλαμβάνων εἰς τὸ κεφάλαιον I αὐτοῦ τὰ «ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἐπισήμου θρησκείας καὶ τῶν ἐπιτρεπομένων θρησκευτικῶν κοινοτήτων» (ἄρθρ. 402 - 406) καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον II «τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς μνήμης τεθνεώτων» (ἄρθρ. 407 - 413).

Ἐν τῷ Γερμανικῷ Ποινικῷ Κώδιξ τηρεῖ στάσιν μᾶλλον «οὐδετέραν» ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τοῦ τίτλου τοῦ XI κεφαλαίου παρ. 166—168: «Πλημμελήματα, τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν θρησκείαν».

Ἐκ τῶν νεωτέρων Ποινικῶν Κωδίκων ὁ Ἑλβετικὸς Ποινικὸς Κώδιξ (ἰσχύων ἀπὸ τῆς 1. 1. 1942) πραγματεύεται τὰ θρησκευτικὰ ἐγκλήματα εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν «ἐγκλημάτων καὶ πλημμελημάτων κατὰ τῆς δημοσίας εἰρήνης» (ἄρθρ. 261). Ὁ Ἰσπανικὸς Ποινικὸς Κώδιξ τοῦ 1944 (τυπικῶς πρόκειται περὶ τοῦ Κώδικος τῆς 19 Μαρτίου 1848 μεταρρυθμισθέντος τῷ 1850, 1870, 1928 καὶ 1932, οὐσιαστικῶς ὁμοῦς περὶ ὅλων νέας ρυθμίσεως τῆς ὕλης) περιέχει διατάξεις προστατευούσας μόνον τὴν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους ἤτοι τὴν Καθολικὴν. Οὕτω τὸ τρίτον τμήμα τοῦ II Κεφαλαίου τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος φέρει τὸν τίτλον: «Ἐγκλήματα κατὰ τῆς Καθολικῆς θρησκείας (Delitos contra la Relegion Catolica, ἄρθρ. 205—212) εἰς ἰδιαίτερον δὲ Κεφάλαιον (Capitulo VII) περιλαμβάνει εἰδικὴν ποινικὴν διάταξιν περὶ τῆς βλασφημίας (De las blasfemias ἄρθρ. 239), εἰς ἣν ἀπαιτεῖ ὅπως ἡ βλασφημία προκαλέσῃ σοβαρὸν δημόσιον σκάνδαλον. Συνεπῶς κατὰ τὸν Ἰσπανικὸν Ποινικὸν Κώδικα τὰ ἀνωτέρω ἐγκλήματα χαρακτηρίζονται ὡς ἐγκλήματα κατὰ τῆς θρησκείας, οὐχὶ δὲ μόνον τῆς Καθολικῆς, ἀλλὰ κατὰ πάσης μονοθεϊστικῆς θρησκείας καθόσον ἡ διάταξις περὶ βλασφημίας, ἐν τῇ γενικότητι τῆς διατυπώσεως καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἑλληνικοῦ ὄρου («blasfemia»), ἀφορᾷ τὴν καθ' ὕβρισιν τῆς θεότητος τῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν. Ὁ Ρουμανικὸς Ποινικὸς Κώδιξ τοῦ 1936 περιλαμβάνει τὰ ἀνωτέρω ἐγκλήματα ὑπὸ τὸν τίτλον «πλημμελήματα κατὰ τῆς λατρείας καὶ τοῦ πρὸς τοὺς νεκροὺς ὀφειλομένου σεβασμοῦ» (ἄρθρ. 308 - 312).

Ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ ἡμῶν τοπεθετεῖ τὰς περὶ θρησκείας ποινικὰς διατάξεις εἰς τὸ Κεφάλαιον Ζ' αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «ἐπιβουλή τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης» ἤτοι θεωρεῖ ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν ποινικῶν τούτων διατάξεων προστατευόμενον ἔννομον ἀγαθὸν εἶναι ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου θὰ ἐπανεέλθωμεν κατωτέρω ἀφοῦ ἀναλύσωμεν δι' ὀλίγων

1. Ἴδε Meizer: Strafrecht, Bes. Teil. 3η ἐκδ. 1952 σελ. 259. Schönke: Kommentar 6σ ἐκδ. 1952 σελ. 469.

τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς προστασίας ἀναπτυχθείσας ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου θεωρίας :

α) Ὡς τελείως ἄστοχος καὶ ἀβάσιμος δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ ἄποψις, καθ' ἣν ἀντικείμενον τῆς ποινικῆς προστασίας τυγχάνει αὐτὴ αὐτὴ «ἡ τιμὴ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν πᾶς τις ἐκ χριστιανικοῦ ζήλου ὀφείλει νὰ διασώσῃ». Ἡ ἄποψις αὕτη διευπλώθη καὶ νομοθετικῶς εἰς τὴν *Constitutio Criminalis Theresiana*¹ καὶ εἰς συγγραφεῖς τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος². Κατ' αὐτῆς ὀρθῶς ἀντετάχθη ὅτι καὶ ἡ σκέψις μόνον ὅτι ὁ Θεὸς ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς ποινικῆς προστασίας ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτὴν βλασφημίαν.

β) Περὶ διαπρεπῶν ποινικολόγων ὡς τοῦ Kohler, τοῦ Kahl, τῶν Meyer-Allfeld, τοῦ Gretener καὶ ἄλλων ὑπεστηρίχθη ἡ ἄποψις ὅτι ἀντικείμενον τῆς προστασίας εἶναι ἡ θρησκεία (*Religionschutztheorie*). — Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ὑπογραμμίζουν τὴν μεγάλην ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ θρησκεία διὰ τὴν ἡμέρωσιν, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πολιτείαν. «Πρόκειται περὶ γενικῶν ἡμερωτικῶν συμφερόντων ὑψίστου εἶδους», λέγει ὁ Kohler³. Κατ' αὐτὸν δέον νὰ προστατευθῶν ποινικῶς τὸ «ἡμερωτικὸν πεδίου τῆς θρησκείας καὶ ὁ ὑπέροχος ἰδεαλισμὸς, ὅστις ἀπορρέει ἐξ αὐτῆς διὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος⁴». Ὁ Allfeld διαβλέπει τὸν λόγον τῆς ποινικῆς προστασίας εἰς τὴν «ἀξίαν τὴν ὁποίαν προσδίδουσι αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν»⁵. Τέλος κατὰ τὸν Kahl τὸ καθῆκον τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἔγκειται εἰς τὴν προστασίαν τῆς θρησκείας ὡς «πολυτίμου διὰ τὸ Κράτος καὶ τὴν Κοινωνίαν ἀβίου ἡμερωτικοῦ ἀγαθοῦ»⁶, «ὡς ἐκπολιτιστικῆς δυνάμεως συμφυοῦς πρὸς τὴν πεμπουσίαν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ὡς ἠθικῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ, ὡς πηγῆς συντηρουσῶν τὴν Πολιτείαν ἀρετῶν οἷον τῆς φιλοπατρίας, τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, ὡς κοινωνικῆς δυνάμεως, ὡς ἰδεώδους ἀντιρρόπου εἰς τὸν ἀνοικτίρμονα ἐξουθενωτικὸν ἀγῶνα διὰ τὰ ὑλικά συμφέροντα. Ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ ἡμερωτικὸν ἀγαθόν, διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ὁποίου ἡ Πολιτεία ἐν τῇ νομοθεσίᾳ καὶ τῇ διοικήσει ἐπιδεικνύει ζωηρὸν ἐνδιαφέρον»⁷. Καὶ ὁ πολλὸς δημοσιολόγος Bluntschli λέγει ὅτι ἐκ τῶν

1. Ἄρθρ. 56 παρ. 4. ἴδε σχετικῶς Stooss: *Schrbuch des österreichischen Strafrechts*, 1910, σελ. 423

2. ἴδε τούτους ἀναφερομένους ὑπὸ τοῦ Kohlrusch: *Die Beschimpfung von Religionsgesellschaften*, 1908 σελ. 15.

3. ἴδε Kohler: *Studien aus dem Strafrecht*, τομ. Α' σελ. 162.

4. ἴδε Kohler: *Strafrechtlicher Religionschutz ἐν Goldammer's Archiv*, τομ. 54 σελ. 239 ἐπ.

5. ἴδε Meyer-Allfeld: *Lehrbuch des deutschen Strafrechts* 1922 σελ. 501.

6. ἴδε Kahl: *Strafrechtsreform und Religionschutz*, Festgabe für Frank, τόμ. II 1930 σελ. 302.

7. ἴδε Kahl: *Religionsvergehen ἐν Vergl. Darst. BT*, III σελ. 85, 86.

κυρίων μελημάτων τῆς Πολιτείας εἶναι ἡ προστασία τῆς θρησκείας καθόσον «Πολιτεία ἄθεος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ» τονίζει δὲ ἐν συνεχείᾳ ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι Πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπίστευον εἰς τὸν Θεόν¹.

γ) Ὑπεστηρίχθη εὐρέως ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ καὶ τῇ Πράξει ὅτι οἱ ἐν λόγῳ ποινικοὶ ὅρισμοὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν ἀνθρώπων (Gefühlsschutztheorie). «Προσβολαὶ κατὰ τοῦ αἰσθήματος τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, κατὰ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ὡς τῆς ἱερωτάτης ἐσωτερικῆς ζωῆς τόσον τῶν κατ' ἴδιαν ἀτόμων ὅσον καὶ τοῦ συνόλου, πρέπει νὰ τιμωροῦνται», λέγει ὁ Binding². Ὁ Beling μάλιστα προτείνει τὴν θέσπισιν ειδικοῦ γενικοῦ νόμου ὁ ὁποῖος νὰ τιμωρῆ «πάντα ὅστις προσβάλλει τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἑτέρου»³. Πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην συντάσσονται ὁ Liszt, ὁ Wachenfeld, ὁ Ahrens, ὁ Villiger, ὁ Misch καὶ ἄλλοι⁴. Ἐκ τῶν νεωτέρων ποινικολόγων παρεμφερῆ πρὸς τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν ὑποστηρίζει ὁ Maurach. Κατ' αὐτὸν πάντα τὰ κατὰ τῆς θρησκείας ἐγκλήματα δύναται νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἔννοιαν τῆς προσβολῆς τοῦ αἰσθήματος τῆς εὐσεβείας (Pietätsempfinden) ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν περιλαμβάνουσιν τόσον τὴν θρησκευτικὴν εὐσέβειαν ὅσον καὶ τὴν εὐλάβειαν πρὸς τοὺς νεκρούς⁵.

Ἡ θεωρία τῆς προστασίας τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος εἶχε παρ' ἡμῶν ἰσχυρὸν ἔρεισμα ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ προηγουμένου Ποινικοῦ Νόμου, κατὰ τὸ ἀρθρον 152 τοῦ ὁποῖου «ὅστις διὰ δημοσίας ὀμιλίας, διδασκαλίας, συγγράμματος ἢ συμβολικῆς παραστάσεως ἐκφράζεται εἰς πρόσκομμα ἄλλων μὲ τρόπον προσβάλλοντα τὸ ὀφειλόμενον σέβας πρὸς τὸν Δημιουργὸν τοῦ παντός, καταδικάζεται κλπ». Αἱ λέξεις «εἰς πρόσκομμα ἄλλων» ἀποδίδουν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τῆς προσβολῆς τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, δεδομέ-

1. Ἰδε *Bluntschli*: Aufsätze über Recht und Staat, Kleine Schriften τόμ. II σελ. 165.

2. Ἰδε *Binding*: Lehrbuch des gem. deutschen Strafrechts Bes. Teil τόμ. I 2α ἐκδ. 1902 σελ. 176)7.

3. Ἰδε *Beling*: Die Beschimpfung von Religionsgesellschaften κλπ ἐν Festgabe für Dahn, Μέρος III σελ. 39.

4. Ἰδε *Liszt-Schmidt*: ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 576 (κατὰ τὸν Liszt, ἀνεξαργήτως ἀπὸ πᾶσαν δογματικὴν θεμελιώσιν τοῦ κατ' ἴδιαν ἀτόμου, τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, δηλαδή ἡ συναισθηματικῶς τονισμένη πεποιθήσις περὶ τῆς ὑπεράνω τοῦ ἀνθρώπου κειμένης θείας, παγκοσμίου τάξεως, δέον νὰ τύχη τῆς Ποινικῆς προστασίας), *Wachenfeld*: Lehrbuch des deutschen Strafrechts 1914 σελ. 473 σημ. 1, *Ahrens*: Der strafrechtliche Schutz des religiösen Gefühls κλπ (Strafr. Abh. 159) σελ. 3, 7 ἐπ., *Villiger*: Die Religionsdelikte in historisch-dogmatischer Darstellung, Βέρονη 1894 σελ. 25, *Misch*: Der strafrechtliche Schutz der Gefühle (Strafr. Abh. 133) σελ. 16.

5. Ἰδε *Maurach*: ἔνθ' ἄνωτ. II 1952 σελ. 304.

νου ότι ψυχολογικῶς αἰσθημα ὡς ἀντικείμενον τῆς Ποινικῆς προστασίας εἶναι ἢ ἰδιότης τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀντιδρᾷ ψυχικοῦποκειμενικῶς ἐπὶ ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων¹. Ὁμοία περίπου πρὸς τοῦ ἡμετέρου Ποινικοῦ Νόμου εἶναι καὶ ἡ διατύπωσις τοῦ Γερμαν. Ποινικοῦ Κώδικος, εἰς τὴν περὶ βλασφημίας διάταξιν τοῦ παρ. 166 ἐδ. I ἀπαιτεῖ τὴν διὰ τῶν ἐξυβριστικῶν ἐκδηλώσεων πρόκλησιν ἀγανακτήσεως (Aergernis)².

δ) Σημαντικούς ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ ἐκπροσώπους ἔχει καὶ ἡ λεγομένη θεωρία τῆς προστασίας τῆς *θρησκευτικῆς εἰρήνης* (Friedensschutzhtheorie). Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην οἱ κανόνες τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἀποσκοποῦν εἰς τὴν προστασίαν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἀκολουθοῦν οἱ Olshausen, Lilienthal, Merkel, Moser, Eittinger, Bruns καὶ ἄλλοι³. Καὶ ὁ Kohlrausch, καίτοι μέ τινας ἐνδοιασμούς, φρονεῖ ὅτι «κατὰ τῆς σκέψεως τῆς προστασίας τῆς εἰρήνης ὡς θεμελίου τοῦ μέλλοντος θρησκευτικοῦ ποινικοῦ δικαίου οὐδὲν δύναται νὰ ἀντιταχθῇ»⁴. Τέλος ὁ Wach συντάσσεται οὐσιαστικῶς πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην καθ' ὅσον κατ' αὐτὸν ἀντικείμενον τῆς προστασίας εἶναι ἡ «ἐξασφάλισις τῆς θρησκευτικῆς κοινωνικῆς ζωῆς»⁵. Συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀντιλήψεις καὶ τὸ γερμανικὸν Σχέδιον Ποινικοῦ Κώδικος τοῦ 1927 ἐπιγράφει τὸ 10 Κεφάλαιον αὐτοῦ ὡς «διατάραξιν τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀναπαύσεως τῶν νεκρῶν».

Ἰδωμεν νῦν ποίαν τῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων ἠκολούθησεν ὁ νέος Ποινικὸς ἡμῶν Κώδιξ. Ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω ὁ Ποινικὸς Κώδιξ ὁμιλεῖ ἐν Κεφαλαίῳ Ζ' περὶ «ἐπιβουλῆς τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης», γεννᾷ δηλαδὴ ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν προστασίαν τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης, ἀκολουθῶν τὴν τετάρτην τῶν ὡς εἴρηται θεωριῶν. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν διὰ τοῦ περὶ βλασφημίας ποινικοῦ δρισμοῦ

1. Πρβλ. *Misch* : ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 40.

2. Κατὰ τὰς Αἰτιολογίας τοῦ γερμ. Ποινικοῦ Κώδικος δὲν δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ τὸ γεγονός ὅτι πᾶσα βλασφημία περιλαμβάνει προσβολὴν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν ἄλλων, τὸ ὅποῖον δύναται νὰ ἀπιτηγή τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους ἵνα μὴ γεννηθῇ ἡ γνώμη ὅτι ἡ Πολιτεία δὲν συμβάλλει εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὅτι θεωρεῖ τούτο ὡς τι ἀδιάφορον. Ἴδε *Motive Zum StGB* σελ.

3. Ἴδε *Olshausen* : *Kommentar* 12 ἐκδ. 1942 σελ. 603, *Lilienthal* : *Religionsverbrechen und Redefreiheit*, *Deutsches Wochenblatt*, I (1888) σελ. 340 ἐπ., *Merkel* : *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, *Moser* : ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 65 ἐπ., *Eittinger* : ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 54 ἐπ., *Bruns* : ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 16 ἐπ., ἐνθα μνημονεύονται καὶ ἕτεροι ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης.

4. Ἴδε *Kohlrausch* : ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 88.

5. *Wach* : *Die Beschimpfung von Religionsgesellschaften* : *Deutsche Zeits für Kirchenrecht*, τόμος II σελ. 167.

«πρόκειται νὰ τιμωρηθῆ πράξις τὸ μὲν προσβάλλουσα τὸ *θρησκευτικὸν αἶσθημα*, οὗτινος ἢ τόνωσις πρέπει νὰ εἶναι ἐκ τῶν κυρίων μελημάτων τῆς Πολιτείας, τὸ δὲ διαταράττουσα τὴν *κοινωνικὴν εἰρήνην* διὰ τοῦ χλευασμοῦ καὶ τῆς περιϋβρίσεως ἄλλοτριῶν πεποιθήσεων»¹. Ἦτοι, κατὰ τὴν Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν, τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τῆς προστασίας τῶν ἀνωτέρω ποινικῶν ὄρισμῶν.

Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τούτου, τοῦ καθορισμοῦ δηλαδή τοῦ προστατευομένου ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω διατάξεων ἐννόμου ἀγαθοῦ (τοῦ ἀντικειμένου τῆς προστασίας) ἔχει, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, οὐ μόνον θεωρητικὴν ἀλλὰ καὶ μεγίστην πρακτικὴν σημασίαν. Καθ' ὅσον τὸ προστατευόμενον ἐννομον ἀγαθὸν τῆς κατ' ἰδίαν νομοτυπικῆς μορφῆς ἐγκλήματος ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη κατευθυντήριον γραμμὴν διὰ τὴν ἐρμηγείαν τῆς σχετικῆς διατάξεως. Ἐὰν γνωρίζωμεν ἐν ἐκάστη νομοτυπικῇ μορφῇ τὸ ἀντιστοιχοῦν αὐτῇ ἐννομον ἀγαθόν, εἶναι εὐχερὲς νὰ διαγνώσωμεν τὴν «ἐννοίαν» τῆς διατάξεως καὶ νὰ λάβωμεν «συνθετικὴν» ἐποπτείαν αὐτῆς². Ἡ θρησκεία, τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἡ ἐλευθέρᾳ ἄσκησις τῆς θρησκευτικῆς λατρείας, ἡ εὐλάβεια πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτελοῦν ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου τὰς πλέον ὑπερόχους ἀξίας τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ³, ἀποτελοῦν τὰ τιμαλφέστερα καὶ ἰδανικώτερα ἐννομα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τύχουν τῆς ἰδιαιτέρας προστασίας τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δέχονται πολλάκις ἐπιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ κλονίσουν ὄχι μόνον τὴν πίστιν καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν Ὁρθοδόξων ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ κρατικὸν οἰκοδόμημα, διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ βᾶσις καὶ τὸ θεμέλιον τῆς Πολιτείας εἶναι ἡ Θρησκεία.

Ἡ ἀθέσιτικὴ προπαγάνδα, ἐκκινουσα κυρίως ἐκ τῆς Σοβιετικῆς Ρωσσίας, πλήττει ἀδιακρίτως ὅλα τὰ Χριστιανικὰ Κράτη. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δέχεται ἐνίοτε ὑπούλους ἐπιθέσεις ἀπὸ σκοτεινὰς ἀνθελληνικὰς δυνάμεις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Ποινικὸς Κώδιξ λαμβάνει νομοθετικὴν πρόνοιαν διὰ τὴν προστασίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μετὰ τὴν ὑφὴν καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἑθνους. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ ἐνάσκησις τῆς

1. Ἴδε Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν 1929 σελ. 320.

2. Ἴδε *Mezger* : *Strafrecht* (Lehrbuch) 3η ἔκδ. 1949, § 26 σελ. 200)1.

3. Ὁ Καθηγητὴς Καρανίκας ἀναπτύσσει πῶς ἐπίλεκτοι ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ ἀνυψοῦνται εἰς ἐννομα ἀγαθὰ, λαμβάνοντα μόνιμον μορφήν καὶ θέσιν κυρίας ἐν τῷ Εἰδικῷ Μέρει τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος, πῶς δημιουργεῖται ἡ κλίμαξ τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν, διεπομένη ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν ἐν τῷ κρατικῷ ὀργανισμῷ δικαιοπολιτικὴν ἢ πολιτικοφιλοσοφικὴν ἰδέαν καὶ πῶς καθορίζονται οἱ φορεῖς τῶν ἐννόμων τούτων ἀγαθῶν, οἵτινες δύνανται νὰ εἶναι εἴτε τὸ ἄτομον εἴτε ἡ Κοινωνία εἴτε ἡ Πολιτεία. Ἴδε *Καρανίκα* : Ἡ στάθμισις τῶν ἀγαθῶν : Δικαιοσύνη 1932 σελ. 626 ἑπ.

λατρείας τόσον τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὅσον καὶ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ἀνεκτῶν κατὰ τὸ Σύνταγμα ἡμῶν θρησκευτῶν, ἀπαραιτήτος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης, τυγχάνει τῆς προστασίας τοῦ Ποινικοῦ ἡμῶν Κώδικος. Τέλος τὸ αἶσθημα τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς, ἀποτελεῖ ἔννομον ἀγαθὸν ὑψίστου θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου¹ καὶ διὰ τοῦτο τυγχάνει τῆς προστασίας τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος.

Ὅθεν φρονοῦμεν ὅτι διὰ τὴν λύσιν τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ζητήματος δὲν πρέπει νὰ προσκολληθῶμεν εἰς μίαν τῶν ἀνωτέρω θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι μονομερῶς μόνον καὶ οὐχὶ ἄνευ προκαταλήψεως τινος, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ ἐμφανοῦς ἀντιθρησκευτικῆς διαθέσεως, ἀντιμετωπίζουσι τοῦτο. Καθ' ἡμᾶς ἀντικείμενον τῆς προστασίας τῶν διατάξεων τοῦ Κεφαλαίου Ζ' τοῦ Ποινικοῦ ἡμῶν Κώδικος εἶναι ἡ Θρησκεία ὡς πίστις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς Δημιουργὸν τοῦ Παντός, τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ πᾶσα ἄλλη θρησκεία γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι, ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη, ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῆς λατρείας, καὶ τὸ αἶσθημα τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς, οὐχὶ δὲ μόνον ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα². Ἡ προστασία πλειόνων τῶν ὡς ἄνω ἐννόμων ἀγαθῶν δύναται νὰ πραγματοποιεῖται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ διατάξει³. Οὕτω λ.χ. δὲν νοεῖται προστασία τῆς θρησκείας ἐν τῷ ἄρθρῳ 198 ΠΚ ἄνευ συγχρόνου προστασίας τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Δεδομένου ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐγκλήματα πλήττουσι εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως τὴν θρησκείαν εἴτε ὡς ἐσωτερικὴν πίστιν, εἴτε ὡς θρησκευτικὸν αἶσθημα, εἴτε ὡς ἐξωτερικὴν ὁρ-

1. Πρβλ. *Tietz*: Der Schutz der Toten im Recht der Gegenwart (Strafr. Abh. 291) 1931.

2. Εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ὡς κρατοῦσα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ ἄποψις, ἡ δεχομένη ὡς ἀντικείμενον προστασίας τῶν σχετικῶν ποινικῶν ὀρισμῶν πλείονα ἔννομα ἀγαθὰ. Οὕτω κατὰ τὸν *Mezger* οἱ ποινικοὶ οὗτοι ὀρισμοὶ ἀποβλέπουν α) εἰς τὴν προστασίαν αὐτῆς τῆς *θρησκείας* ὡς οὐσιώδους στοιχείου τῆς δημοσίας ζωῆς. β) εἰς τὴν προστασίαν τῆς *θρησκ. εἰρήνης* καὶ γ) εἰς τὴν προστασίαν τοῦ θρησκευτικοῦ *αἰσθήματος*. Ἴδε *Mezger*: Studienbuch τόμ. II (1952) σελ. 258. Κατὰ τοὺς *Schönke*: Kommentar 1952 σελ. 469 καὶ *Welzel*: αὐτοῦθι, 1954 σελ. 329, ἀντικείμενον τῆς προστασίας εἶναι ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Τέλος κατὰ τὸν *Rittler* διὰ τῶν σχετικῶν διατάξεων τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος ἐπιδιώκεται κατὰ πρῶτον λόγον ἡ προστασία τῆς θρησκείας εἴτα ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη καὶ τέλος ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἴδε *Rittler*: Lehrbuch des österreichischen Strafrechts, II, 1938 σελ. 196.

3. Εἶναι δυνατόν ὄχι μόνον διὰ τῶν διαφόρων διατάξεων κεφαλαίου τινὸς τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος νὰ προστατεύονται πλείονα ἔννομα ἀγαθὰ, ἀλλ' εἶναι πολλάκις δυνατόν ὁ Ποινικὸς Νομοθέτης δι' ἑνὸς ποινικοῦ ὀρισμοῦ νὰ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν προστασίαν πλειόνων ἐννόμων ἀγαθῶν. Ἴδε σχετικῶς *Τηλ. Φιλιππίδου*. Ἡ συναίνεσις τοῦ παθόντος, 1951 σελ. 128 ἐπ.

γάνωσιν δηλαδή ὡς Ἐκκλησίαν, εἴτε τὴν ἐλευθέραν ἐνάσκησιν αὐτῆς, ἢ δὲ περιύβρισις νεκρῶν ἔχει βεβαίως σχέσιν καὶ πρὸς τὴν προσβολὴν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος συνδέεται ὁμως στενώτερον πρὸς τὴν προσβολὴν τοῦ αἰσθήματος εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς, διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἀπέδιδε περισσότερον τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐὰν τὸ Κεφάλαιον Ζ' τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος ἔφερε τὸν τίτλον «Ἐγκλήματα κατὰ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς»¹.

IV. Αἱ κατ' ἰδίαν διατάξεις τοῦ ἰσχύοντος δικαίου.

Α' Κακόβουλος βλασφημία.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 198 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος: «1. Διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν τιμωρεῖται ὁ δημοσίᾳ καὶ κακοβούλως καθ' οἰονδήποτε τρόπον καθυβρίζων τὸν Θεόν. 2. Ὅστις, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τῆς παραγράφου 1, ἐκδηλοῖ δημοσίᾳ διὰ βλασφημίας ἔλλειψιν τοῦ πρὸς τὸ θεῖον σεβασμοῦ, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι τριῶν μηνῶν».

Τὸ ἐγκλημα τῆς κακοβούλου βλασφημίας εἶναι τὸ πλεόν ἀποτρόπαιον, στιγματίζει δὲ τὸν ἄνθρωπον, ὡς μέλος τῆς πεπολιτισμένης κοινωνίας, ἀνεπανορθώτως. Ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ, ἀναγνωρίζων τὴν σοβαρότητα τῆς βλασφημίας τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον δὲν κατήργησε τὸ ἐγκλημα τοῦτο ὡς ἰδιαιτέραν νομοτυπικὴν μορφήν, ὡς τοῦτο ἐπροτάθη ἔν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ ταῖς νομοπαρασκευαστικαῖς ἐργασίαις ξένων Ποινικῶν Κωδίκων², ἀλλ' ἀντιθέτως

1. Καὶ ὁ συντάκτης τοῦ Ἑλβετικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος Carl Stooss χαρακτηρίζει τὰ ἀνωτέρω ἐγκλήματα ὡς ἐγκλήματα κατὰ τῆς θρησκείας (Angriffe auf die Religion). Κατ' αὐτὸν ὁ Ποινικὸς Κώδιξ προστατεύει τὴν θρησκείαν κατὰ πάσης διαταράξεως καὶ τὰ νομίμως ἀγνωρισμένα θρησκευτάματα κατὰ πάσης προσβολῆς. Ἡ θρησκεία εἶναι ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, εἶναι ἡ πίστις πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ θρησκεία ἐκδηλοῦται ἐν τῇ θεῖᾳ λατρείᾳ. **Ide Stooss: Lehrbuch des österreichischen Strafrechts*, 2α ἐκδ. 1913 σελ. 452. Παρ' ἡμῖν παρέχεται διὰ τῶν Α.Ν. 1363]38 καὶ 1672]39, οὔτινες ἰσχύουν καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος, ποινικὴ προστασία καὶ εἰς ἕτερον σημαντικὸν ἔννομον ἀγαθόν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, τιμωρουμένου τοῦ δι' ἀθεμίτων μέσων ἀσκουμένου *προσηλυτισμοῦ* κατ' ἑτεροδόξων (Περὶ τούτου ἴδε κατωτέρω IV, Β).

2. Ὑπεστηρίχθη πράγματι ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ καὶ κυρίως εἰς θρησκευτικῶς οὐδέτερα Κράτη ὅτι διὰ τῆς θεσπίσεως τῆς διατάξεως περὶ τῆς «καθυβρίσεως θρησκευμάτων» προστατεύεται ἐπαρκῶς ἡ θρησκεία καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ ὅτι συνεπῶς παρέλκει ἡ θέσπισις ἰδίας διατάξεως περὶ βλασφημίας. Οὕτως ὁ *Bruno*: ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 22 ἐπ., *Henkel*: ἔνθ' ἄνωτ. ZSTW, τόμ. 51 σελ. 923. Καὶ κατὰ τὸ Σχέδιον τοῦ Γερμ. Ποινικοῦ Κώδικος 1927 τιμωρεῖται «ἐκεῖνος, ὅτις δημοσίᾳ καθυβρίζει τινὰ τῶν ἐν τῷ Κράτει ὑφισταμένων Θρησκευτικῶν Κοινοτήτων, τὴν πίστιν αὐτῆς, τοὺς θεσμούς ἢ τὰ ἔθιμα ταύτης κατὰ τρόπον ἱκανὸν ὅπως προσβάλλῃ τὸ αἰσθημα τῶν ὀπαδῶν τῆς» (§ 180), παραλείπεται δὲ ἡ θέσπισις ἰδίας διατάξεως περὶ βλασφημίας. Κατὰ δὲ τὰς *Αἰτιολογίας* τοῦ Σχεδίου τούτου «διὰ τῆς ἐξομοιώσεως τῆς

ἄφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς κακοβούλου καθυβρίσεως τοῦ Θεοῦ ἐπηῤῥησε τὸ ἀνώτατον ὄριον τῆς ποινῆς ἀπὸ 3 μηνῶν (ἄρθρ. 152 τοῦ προῤῥύσαντος Ποινικοῦ Νόμου) εἰς δύο ἔτη, ἄφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς δευτέρας παραγράφου τοῦ ὡς ἄνω ἄρθρου 198 ΠΚ καθώρισε σαφέστερον τὸ ἔγκλημα τῆς διὰ τῆς βλαφημίας δημοσίας ἐκδηλώσεως ἑλλείψεως τοῦ πρὸς τὸ θεῖον σεβασμοῦ, ὅπερ τιμωρεῖ διὰ φυλακίσεως μέχρι τριῶν μηνῶν.

Ἐντικείμενον τῆς προστασίας τοῦ προκειμένου ποινικοῦ ὀρισμοῦ εἶναι τόσον τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ὅσον καὶ ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη. Ὡς Θεὸν δέον νὰ ἐννοήσωμεν οὐχὶ πᾶσαν περὶ θεότητος ἀντίληψιν τῶν κατ' ἰδίαν ἀτόμων, ἀλλὰ τὸν Δημιουργὸν τοῦ Παντός κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἀνεγνωρισμένων μονοθεϊστικῶν Θεοσκειῶν.

Ἡ καθύβρισις τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ εἶναι ἀξιόποινος δέον νὰ εἶναι κακόβουλος. Δέον συνεπῶς διὰ τὴν διάγνωσιν τοῦ ὑποκειμενικοῦ στοιχείου τῆς πράξεως νὰ ἐρευνήσωμεν ἐὰν ὑπῆρχε παρὰ τῷ δράστῃ ὄχι μόνον πρόθεσις ἐξυβρίσεως ἀλλὰ καὶ «κακοβουλία», ἣτις εἶναι χαρακτηριστικὸν «ἐντονωτέρας ἀντικοινωνικῆς προσωπικότητος τοῦ δράστου» (βλ. *Χωροφᾶ*, Ἑλλην. Ποινικὸν Δίκαιον, 1952 σελ. 83). Ἐντικειμενικὴ κριτικὴ περὶ τῆς περὶ Θεοῦ ἀντιλήψεως, ἐφόσον τελεῖται ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς ἐν εὐπρεπείᾳ ἐπισημονικῆς συζητήσεως καὶ ἐφόσον δὲν ἐκδηλοῦται βαναυσότης τοῦ φρονήματος, δὲν ἐμπίπτει εἰς τὴν παράγρ. 1 τοῦ ἄρθρ. 198 ΠΚ¹. Ὡς τονίζεται καὶ ἐν τῇ *Αἰτιολογικῇ Ἐκθέσει* (σελ. 321) «πρὸς ἀποφυγὴν εὐρυτέρας τοῦ δέοντος ἐρμηνείας ὀρίζεται ἐν τῷ ἄρθρῳ ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει καθύβρισις «κακόβουλος», ὅτι τοῦτέστιν ὁ σκοπὸς τοῦ ὑπαίτιου δέον νὰ ἀποβλέπη εἰς τὴν ὕβριν εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ θεωρηθῶσιν ἀξιόποιοι αἱ μόνον ἑλλειψιν σεβασμοῦ περιέχουσαι ἐκφράσεις, οὔτε ἡ ἐν εὐπρεπείᾳ συζητήσεις καὶ ὑποστήριξις τυχόν ἐκδοχῶν οὐχὶ τιμητικῶν διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Θεότητος».

Σημαντικὴν ὁμολογουμένως πρόοδον ἐναντι τοῦ προῤῥύσαντος Δικαίου ἀποτελεῖ ἡ θέσπισις τῆς δευτέρας παραγράφου τοῦ ἄρθρ. 198 Π.Κ., διὰ τῆς ὁποίας τιμωρεῖται τὸ κυρίως ἔγκλημα τῆς βλαφημίας. Ἡ διάταξις

Πίστως πρὸς τὴν θρησκευτικὴν Κοινότητα παρελαουσιν ἰδιαίτερα διατάξεις περὶ βλαφημίας». Ἴδε Begründung Zum Entwurf 1927 σελ. 92. Ἡ ἀποψις αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Μετὰ τῆς βλαφημίας καὶ τῆς καθυβρίσεως Θεοσκειμάτων ὑπάρχει σαφὴς ἐννοιολογικὴ διαφορά. Δι' ἀμφοτέρων τῶν ἐγκλημάτων προσβάλλεται τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν ἀνθρώπων, εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν διὰ τῆς καθυβρίσεως τῆς θεότητος, εἰς δὲ τὴν δευτέραν διὰ τῆς καθυβρίσεως τῆς Θεοσκείας. Βεβαίως εἰς τὸ Γερμ. Στέδιον τοῦ 1927 διὰ τῆς προσθήκης τῆς ἐννοίας τῆς «Πίστewς» παραμένει ἀξιόποινος ἡ βλαφημία, καθόσον διὰ τῆς καθυβρίσεως τοῦ Θεοῦ πλῆττεται τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς θρησκευτικῆς πεποιθήσεως ἡ πίστις πρὸς τὸν Θεόν. Πάντως ἀρρατέρα εἶναι ἡ ρύθμισις τοῦ ἡμετέρου Κώδικος, καθόσον οὕτω ἀποφεύγεται πᾶσα ἐνδεχομένη ἀμφισβήτησις ὡς πρὸς τὸ ἀξιόποινον τῆς βλαφημίας.

1. Πρβλ. *Welzel*: ἐνθ' ἄνωτ. 1954 σελ. 330.

τοῦ ἀρθρ. 152 τοῦ προϊσχύσαντος Ποινικοῦ Νόμου ἦτο ἀσαφής καὶ ἀόριστος, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ *Κωστής* ἐδίδασκεν ὅτι δὲν ὑπήγετο εἰς αὐτὴν «ἡ ἐκστόμισις λέξεως βλασφημίου ἢ ὑβριστικῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ» (*Ἑρμηνεία Ποιν. Νόμου*, τόμ. Γ' 1906, σελ. 110). Ὁρθῶς δὲ ὁ νέος ποινικὸς νομοθέτης ἐπιβάλλει ποινὴν εἰς τὴν προᾶξιν τῆς βλασφημίας, ἡ ὁποία ἀτυχῶς ἐν Ἑλλάδι τείνει νὰ προσλάβῃ τὴν μορφήν κοινωνικῆς πληγῆς. Βεβαίως δύναται τις νὰ εἴπῃ: «*Quid leges sine moribus;*» Πράγματι εἰς τὸ πεδίον τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ ἀληθὴς σταυροφορία, πρέπει νὰ κινήθωσιν ὅλοι οἱ παράγοντες οἱ ἀσκούντες ἀποφασιστικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας, νὰ θέσωσιν οὗτοι ὡς τὴν πλέον σημαντικὴν ἀποστολὴν των τὴν ἐμπέδωσιν εἰς τοὺς νέους ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων ἱκανῶν ὅπως ἐξαφανίσωσι τὸ κακὸν τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ ὑπόλειμμα κατωτέρων ἀνθρωπίνων ἐνστίκτων, ἐνδειξὴν λανθανούσης ψυχικῆς βαρβαρότητος. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι κατ' ἀρχὴν ζήτημα οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς, θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ κοινωνικῆς διαπαιδαγωγίως.

Οὐχ' ἦττον ὁμως δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθῇ καὶ ἡ σημασία τῆς συμβολῆς τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος εἰς τὴν καταπολέμησιν καὶ περιστολὴν τοῦ κακοῦ τούτου, τό γε νῦν ἔχον. Ὑπὸ τὴν αὐτονόητον βεβαίως προϋπόθεσιν ὅτι ἡ ἀνωτέρω διάταξις θὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς καὶ δὲν θὰ παραμείνῃ γράμμα νεκρὸν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρὰ τὴν τεραστίαν παρ' ἡμῖν διάδοσιν τῆς βλασφημίας οὐδεμίαν σχετικὴν ἀπόφασιν ἐν τῇ Νομολογίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν Δικαστηρίων, τόσον ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ Ποινικοῦ Νόμου, ὅσον καὶ ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος, ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν. Τοῦτο δέον ἐνδεχομένως νὰ ἀποδοθῇ κυρίως εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ποινικὸς Κώδιξ ἀξιοῖ δόλον διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἐγκλήματος τούτου¹, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν βλασφημούντων θεωρεῖται ὅτι δὲν ἔχουν τὴν πρόθεσιν τῆς ἐκδηλώσεως ἐλλείψεως σεβασμοῦ πρὸς τὸ Θεῖον. Ἀλλὰ σκοπήσομεν τὴν εἰδεχθῆ ταύτην περιπτώσιν τῶν βλασφημούντων. Βλασφημοῦν τὰ θεῖα ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐξυβρίσουν τρίτον τινὰ ἢ διὰ νὰ ἐκδηλώσουν «ἀνδρισμόν!» ἢ διὰ νὰ ἐξωτερικεύσουν παρορμήσεις ὀργῆς; Ἐρωτᾶται περαιτέρω: Δὲν ἔχουν οὗτοι τὴν θέλησιν τῆς παραγωγῆς τῶν κατὰ νόμον ἀπαρτιζόντων τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξιοποίνου πράξεως τῆς βλασφημίας περιστατικῶν ἢ δὲν γνωρίζουν ὡς ἐνδεχομένην τὴν ἐκ τῆς πράξεώς των παραγωγὴν τούτων καὶ δὲν ἀποδέχονται ταύτην (ἀρθρ. 27 ΠΚ); Ἡ μήπως δὲν ἔχουσιν οὗτοι συνείδησιν τοῦ ἀδίκου τῆς πράξεως ὅταν τελοῦν τὴν προᾶξιν ἐν πλήρει πνευματικῇ νηφαλιότητι καὶ ψυχικῇ ἤρεμίᾳ καὶ ὅταν μάλιστα, δυστυχῶς, πλεῖστοι τῶν βλασφημούντων ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λεγομένων «μορφωμένων» (!;) ἀνθρώπων; Μία λε-

1. Ἀρκεῖ καὶ ἐνδεχόμενος δόλος. Ἴδε *Τούση-Γεωργίου* ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ, 1951, σ. 245.

λογισμένη εφαρμογή από μέρους τῶν Ἑλληνικῶν Δικαστηρίων τῆς ἀνωτέρω διατάξεως θὰ συντελέσῃ θετικῶς εἰς τὴν ἐξάλειψιν τοῦ κακοῦ¹. Εἴμεθα ἀναμφισβητήτως ἐκ τῶν πλέον εὐσεβῶν λαῶν τοῦ Χριστιανικοῦ Κόσμου. Ἄλλ' εἴμεθα ἀναντιρρήτως μετὰ τοὺς Ἴταλοὺς ἢ μετὰ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἐκ τῶν πλέον βλασφημῶν. Εὐσέβεια δὲ ἀφ' ἑνὸς καὶ βλασφημία ἀφ' ἑτέρου συγκεντρουμένη παρὰ τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἀποτελεῖ *Contradictio in adjecto*, ἢ ὁποῖα μὲ οἴουσδήποτε μεταφυσικούς συμβιβασμούς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ εἰς τὴν συνείδησιν παντὸς Χριστιανοῦ. Διότι δὲν πρόκειται περὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας.

Καὶ ἑτέραν σημαντικὴν καινοτομίαν εἰσάγει ὁ νέος ἡμῶν Ποινικὸς Κῶδιξ. Ὁ προηγούμενος Ποινικὸς Νόμος ἀπῆτει ὅπως ἡ προσβολὴ τοῦ ὀφειλομένου πρὸς τὸν Δημιουργὸν τοῦ παντὸς σεβασμοῦ γίνεται «εἰς πρόσκομμα ἄλλων». Ἔδει δηλαδὴ ἐν τουλάχιστον πρόσωπον νὰ ἐσκανδαλίσθῃ ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς βλασφημίας. Τὸ προαπαιτούμενον ὅμως τοῦτο κατεκρίθη² διότι προεκάλει ἀμφισβητήσεις καὶ πρακτικὰς δυσχερείας ἐν τῇ εφαρμογῇ τῆς διατάξεως. Ἡ ἐξακρίβωσις τῆς ἐννοίας τοῦ «πρόσκομματος» ἐξηρτάτο ἀπὸ αὐθαιρέτους ὑποκειμενικὰς κρίσεις. Ὁρθῶς λοιπὸν ὁ Ποινικὸς Κῶδιξ ἀπῆλειψε τὸ προαπαιτούμενον τοῦτο. Ὡς παρατηρεῖ ἡ Αἰτιολογικὴ Ἐκθεσις: «Ἐπιβουλήν ἔχει συμφέρον ἢ Πολιτεία εἰς κραταίωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρὰ τῷ λαῷ καὶ συνεπῶς εἶναι ἀδιάφορον ἐὰν ἐσκανδαλίσθῃσαν οἱ εἰς ὧν τὴν ἀντίληψιν περιῆλθεν ἡ ὕβρις ἢ ἐὰν αὕτη οὐδεμίαν ἐνεποίησεν εἰς αὐτοὺς ἐντύπωσιν, εἴτε διὰ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἀδιαφορίαν εἴτε καὶ διὰ τὴν βαναυσότητα αὐτῶν»³. Ἡ ἀπάλειψις τοῦ «πρόσκομματος ἄλλων» δὲν σημαίνει ὅτι ἀντικείμενον τῆς προστασίας τοῦ ἀνωτέρω ποινικοῦ ὅρισμοῦ δὲν εἶναι πλέον τὸ Θρησκευτικὸν αἶσθημα. Τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελεῖ μετὰ τῆς προστασίας τῆς Πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νῦν τὸν πυρῆνα τῆς ποινικῆς προστασίας, δὲν ἀπαιτεῖται ὅμως πλέον ὅπως ἀποδειχθῇ ὅτι κατὰ τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν τῆς βλασφημίας ἐσκανδαλίσθῃ τρίτος τις.

Ὁ προηγούμενος Ποινικὸς Νόμος ὥριζεν ὅπως ἡ προσβολὴ τοῦ ὀφειλομένου πρὸς τὸν Θεὸν σεβασμοῦ γίνῃ διὰ «δημοσίας ὁμιλίας, διδασκαλίας, συγγράμματος ἢ συμβολικῆς παραστάσεως». Ἡδὴ ὁ νέος Ποινικὸς Κῶδιξ ὁμιλεῖ ἐν τῇ πρώτῃ παραγράφῳ τοῦ ἀρθρ. 198 μόνον περὶ «καθυβρίσεως

1. Τὸ Γερμανικὸν Ἀκυρωτικὸν ἐδέχθη ὅτι εἶναι ἄνευ σημασίας ἡ ἀφορμὴ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς βλασφημίας, δηλαδὴ εἶναι ἀξιόποινος καὶ θῶν αὕτη χρησιμοποιοῦται ὡς μέσον πολιτικῶν ἀγῶνων ἢ διὰ τὴν ἐξύβρισιν ὀρισμένου προσώπου. Ἴδε RG ἐν Deutsche Richterzeitung 1926)969, 1927)45 καὶ RG, Str. 64)125. Πρβλ. Hippel: Lehrbuch 1932 σελ. 364 σημ. 5, Olshausen: Kommentar 1942 σελ. 695.

2. Ἴδε Bruns: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 28 ἐπ., Ettinger; ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 67 ἐπ. Kahl: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 101 σημ. 2.

3. Ἴδε Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν σελ. 321)2.

τοῦ Θεοῦ», ὡς τονίζει ὅμως ἡ Αἰτιολογική Ἐκθεσις (σελ. 321) ὁ ὅρος «καθυβρίζει» περιλαμβάνει οὐ μόνον τὴν προφορικὴν ἐξύβρισιν ἀλλὰ καὶ τὴν δι' ἐγγράφου, δι' εἰκόνας, διὰ κινήματων, διὰ συμβολικῆς παραστάσεως κλπ. Ἐν δέ τῇ δευτέρᾳ παραγράφῳ τοῦ ἀρθρ. 198 ἡ ἔλλειψις τοῦ πρὸς τὸ Θεῖον σεβασμοῦ δέον νὰ ἐκδηλωθῇ διὰ βλασφημίας.

Β'. Ἡ καθύβρισις θρησκευμάτων.

Κατὰ τὸ ἀρθρον 199 Π. Κ. ὁ δημοσίῳ, κακοβούλῳς καὶ καθ' οἰονδήποτε τρόπον καθυβρίζων τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἢ ἑτέραν τινὰ Θρησκείαν ἀνεκτὴν ἐν Ἑλλάδι, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν.

Τὸ ἀρθρον τοῦτο καταδεικνύει τὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν ἀναγνωρίζει ἡ Πολιτεία ὅπως προστατεύσῃ ποινικῶς καὶ δι' ἰδίας διατάξεως τὴν ἐπίσημον Θρησκείαν τοῦ Κράτους, τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καταδεικνύει δὲ ὡσαύτως, διὰ τῆς παρεχομένης ποινικῆς προστασίας καὶ εἰς πᾶσαν Θρησκείαν ἀνεκτὴν ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὸ Σύνταγμα, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξιθρησκείας, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἐκράτει παρ' ἡμῖν καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι, ὡς ἀνωτέρω ἐτονίσαμεν, ἀπαύγασμα τῶν Χριστιανικῶν ἰδεῶν.

Ὑπεστηρίχθη ἡ ἄποψις ὅτι διὰ τῶν περὶ ἐξυβρίσεως κοινῶν ποινικῶν ὁρισμῶν παρέχεται ἐπαρκῆς προστασία εἰς τὰς Ἐκκλησίας ὥστε νὰ παρέλκη ἡ θέσπισις εἰδικῆς ποινικῆς διατάξεως¹.

Ἡ ἄποψις αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή διότι διὰ τοῦ περὶ ἐξυβρίσεως ποινικοῦ ὁρισμοῦ, λ.χ. τοῦ ἀρθρου 361 ΠΚ, προστατεύεται ἡ τιμὴ ἑνὸς (φυσικοῦ ἢ νομικοῦ) προσώπου, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐγκλημα τῆς ἐξυβρίσεως διώκεται μόνον κατ' ἐγκλησιν, ἐνῶ διὰ τῆς προκειμένης διατάξεως περὶ καθυβρίσεως θρησκευμάτων ἐπιδιώκεται ἡ προστασία αὐτῆς ταύτης τῆς θρησκείας², τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν θεσμῶν αὐτῆς, ἡ δὲ προστασία αὕτη ἀποτελεῖ πρῶτιστον μέλημα τῆς Πολιτείας. Περαιτέρω διὰ τῆς ποινικῆς προστασίας τῶν ἀνεκτῶν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ Σύνταγμα θρησκευτῶν ἀπὸ πάσης καθυβρίσεως λαμβάνει τὴν ποινικὴν αὐτῆς κύρωσιν ἢ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος κατοχυρουμένη ἀνεξιθρησκεία καὶ ἐξασφαλίζεται ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη. Διὰ τῆς προκειμένης διατάξεως παρέχεται λίαν εὐρυτέρα προστασία εἰς τὴν θρησκείαν ἀπὸ τὴν εἰς τοὺς πολίτας διὰ τῶν περὶ ἐξυβρίσεως ποινικῶν ὁρισμῶν παρεχομένην προστασίαν, διὰ τοῦτο καὶ ὀρθῶς ὁ ἡμέτερος νομοθέτης δὲν ἐπεξέτεινε τὴν διάταξιν ταύτην ἐπὶ πάσης θρησκείας ἀδιακρίτως, διότι οὕτω

1. Ἴδε μεταξὺ ἄλλων *Henkel*: αὐτόθι *ZstW* τόμ. 51, σελ. 943.

2. Πρβλ. σχετικῶς *Kahl*: ἐνθ' ἀνωτ. *VD, BT, III* σελ. 84 ἐπ. καὶ ἐν *Festgabe für Frank, II* (1930) σελ. 294, 302, *Kohler*: *Strafrechlicher Religions-Schutz* σελ. 240.

θὰ ἐπετύγχανον προνομιακῆς προστασίας διάφοροι δοξασίαι καὶ θρησκευτικαὶ ὁμάδες αἱ ὁποῖαι θὰ παρείχον πράγματα εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ θὰ διετάρασσον τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην.

Ἐπὶ τοῦ ἐξῆς ὅμως σημείου θὰ ἠδύνατο νὰ ἔζη τις ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος διδομένην ρύθμισιν. Τόσον ἐπὶ κακοβούλου βλασφημίας ὅσον καὶ ἐπὶ ἐξυβρίσεως θρησκευμάτων ἀπαιτεῖται ὅπως αὐται, διὰ νὰ εἶναι ἀξιόποινι, τελεσθῶσιν «δημοσίᾳ». Τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς δημοσίας τελέσεως τῆς πράξεως ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν προῖσχύσαντα Ποινικὸν Νόμον καθὼς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλοδαπὰς νομοθεσίας καὶ ποινικὰ Σχέδια. Ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ διετήρησε τοῦτο διότι, κατὰ τὴν Αἰτιολογικὴν Ἔκθεσιν (σελ. 321), «καὶ ἀνάγκη μείζονος ἐπεκτάσεως τοῦ ἀξιοποίνου δὲν παρίσταται καὶ εὐχερῶς ἠδύνατο διάταξις περιλαμβάνουσα καὶ τὰς ἰδιωτικὰς συνομιλίας νὰ γίνῃ πηγὴ ψευδομηνύσεων καὶ ἐκβιάσεων»¹. Οἱ προβαλλόμενοι οὗτοι λόγοι δὲν φαίνονται ἡμῖν ἀπολύτως εὐσταθοῦντες. Ἡ ἔννοια «δημοσίᾳ» δὲν ἔχει ὡς ἀντίθετον αὐτῆς μόνον τὰς ἰδιωτικὰς συνομιλίας ἀλλὰ καὶ πάντα «ἀτομικῶς προσδιωρισμένον κύκλον προσώπων», μίαν φιλικὴν συναναστροφὴν λ.χ., μίαν ἰδιωτικὴν συγκέντρωσιν κ.λ.π.². Φρονοῦμεν ὅτι διὰ τὴν θετικὴν καὶ τελεσφόρον ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐγκλήματος τῆς κακοβούλου βλασφημίας καὶ τῆς καθυβρίσεως τῶν θρησκευμάτων δέον νὰ ἀπαλειφθῇ ἐκ τῆς νομοτυπικῆς μορφῆς τῶν ἐγκλημάτων τούτων τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς δημοσιότητος. Διὰ τίνα λόγον ἐπὶ τῆς ἀπλῆς ἐξυβρίσεως τῶν πολιτῶν νὰ μὴ ἀπαιτεῖται ἡ δημοσίᾳ τέλεισις τῆς πράξεως καὶ νὰ ἀπαιτεῖται ἐπὶ τῶν ἀπειρῶς σοβαρωτέρων ἐγκλημάτων τῆς κακοβούλου βλασφημίας καὶ τῆς καθυβρίσεως τῶν θρησκευμάτων, διὰ τῶν ὁποίων κλονίζονται τὰ βάρη τῆς Κοινωνίας καὶ τῆς Πολιτείας; Ὁ κίνδυνος τῶν ψευδομηνύσεων καὶ ἐκβιάσεων ὑφίσταται, καὶ μάλιστα εἰς πολὺ μείζονα βαθμὸν, εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰ κατὰ τῆς Θρησκείας τοιαῦτα. Ἀντιθέτως μάλιστα ὁ κίνδυνος διὰ τὴν ὁλότητα καὶ τὴν Πολιτείαν προκειμένου περὶ μὴ τιμωρίας τῆς βλασφημίας καὶ τῆς καθυβρίσεως θρησκευμάτων τῆς μὴ «δημοσίας» τελουμένης εἶναι πολλὰκις μέγιστος. Ὑποθέσωμεν λ.χ. διδάσκαλον, εἰς ἰδιωτικὴν παραδόσιν εἰς ἣν παρευρίσκονται πλείονες μαθηταί, καθαπτόμενον τῆς Θρησκείας. Δεδομένου

1. Πρβλ. σχετικῶς καὶ Begründung Zum Vorentwurf 1909 σελ. 510.

2. Διὰ τὸ στοιχεῖον τῆς «δημοσιότητος» δὲν ἀσκεῖ κρίσιμον ἐπιρροὴν οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκροατῶν οὔτε ὁ τόπος, ἀλλὰ ἡ ἀρνητικὴ προϋπόθεσις ὅτι δηλαδή μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν καὶ τοῦ δράστου δὲν ὑφίστανται τοιαῦτα ἔσωτερικαὶ σχέσεις ἐμπιστοσύνης ὥστε δι' αὐτῶν, ὡς διὰ συνεκτικοῦ δεσμοῦ, νὰ ἐμφανίζεται ὁ κύκλος τῶν προσώπων τούτων ἔναντι τρίτων ὡς ἰδιαίτερα ὁμάς. Ἴδε σχετικῶς Leipziger Kommentar (Rohde) τόμ. II, 677 ἔκδ. 1951, § 166, 7, Schönke : ἐνθ' ἄνωτ. 1952 σελ. 350, Olshausen : Kommentar 1942 σελ. 682.

ὅτι ἡ ἀθεϊστικὴ αὐτοῦ διδασκαλία καὶ ἡ καθύβρισις τοῦ θρησκευήματος δὲν τελείται «δημοσίᾳ» δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τιμωρηθῆ κατὰ τὸ ἀρθρ. 199 ΠΚ. Ἐὰν δὲ τὸ Δικαστήριον παρ' ἐλπίδα δεχθῆ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξύβρισις τῆς Ἐκκλησίας ὡς νομικοῦ προσώπου¹, τότε ὁ διδάσκαλος οὗτος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τιμωρηθῆ οὔτε καὶ ἐπὶ ἀπλῇ ἐξυβρίσει. Εἶναι προφανὲς ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, καθ' ἣν πρόκειται περὶ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν νέων, ἡ ἀτιμωρησία τοῦ δράστου δύναται νὰ ἔχῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, ἀπειρώς τρομερώτερα δὲ διὰ τὴν Πολιτείαν ἀπὸ τὴν «δημοσίᾳ» τέλεσιν τῆς πράξεως.

Γ'. Διατάξεις θρησκευτικῶν συναθροίσεων.

Κατὰ τὸ ἀρθρον 200 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος: «1. Ὁ κακοβούλως προσπαθῶν νὰ ἐμποδίσῃ ἢ ἐκ προθέσεως διαταράσσων ἀνεκτὴν κατὰ τὸ πολίτευμα θρησκευτικὴν συνάθροισιν ἐπὶ λατρεία ἢ τελετὴν τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν. 2. Μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τιμωρεῖται ὁ ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ τόπῳ ὠρισμένῳ πρὸς θρησκευτικὴν συνάθροισιν ἀνεκτὴν κατὰ τὸ πολίτευμα ἐνεργῶν πράξεις ὑβριστικῶς ἀναρμόστους».

Ἡ διάταξις αὕτη, ἥτις ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω εἰσήχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου, ἀποτελεῖ τὴν ποινικὴν κύρωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρθρου 1 τοῦ Συντάγματος καθιερουμένης ἀρχῆς τῆς «ἀκωλύτου ἀσκήσεως τῆς λατρείας». Ὁρθῶς δὲ ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ διετήρησε ταύτην² παραλλήλως πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ἀρθρου 330 αὐτοῦ περὶ «παρανόμου βίας» καθόσον διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς νομοτυπικῆς μορφῆς τοῦ ἐγκλήματος τοῦ ἀρθρου 200 δὲν ἀπαιτεῖται ὅπως ὁ κακοβούλως προσπαθῶν νὰ ἐμποδίσῃ ἢ ὁ ἐκ προθέσεως διαταράσσων θρησκευτικὴν συνάθροισιν μεταχειρισθῆ τὰ ἐν τῷ ἀρθρῳ 330 ἀναγραφόμενα μέσα ἢτοι «σωματικὴν βίαν ἢ ἀπειλήν», ἀλλ' ἀρκεῖ ἀπλῶς ὅπως προκαλέσῃ θόρον ἢ ἀταξίαν³. Ἐπίσης εἶναι δυ-

1. Πρβλ. σχετικῶς Τηλ. *Φιλιππίδου*: Ἡ ποινικὴ εὐθύνη τῶν νομικῶν προσώπων, 1950 σελ. 25.

2. Τὴν ποινικὴν προστασίαν τῆς ἀκωλύτου ἀσκήσεως τῆς λατρείας θεσπίζουν καὶ δύο νεαροὶ Ποινικοὶ Κώδικες χωρῶν, ἐνθα ἡ Ἐκκλησία ἐδέχθη ἰσχυρὰ πλῆγματα ἢτοι τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῆς Τσεχοσλοβακίας. Οὕτω κατὰ τὸ ἀρθρον 313 τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος τῆς 2 Μαρτίου 1951 ὅστις διαταράσσει ἢ ἐμποδίζει θρησκευτικὰς τελετὰς τιμωρεῖται μὲ χρηματικὴν ποινὴν ἢ φυλάκισιν μέχρις ἐνὸς ἔτους». Ἴδε καὶ τὰ ἀρθρα 188 καὶ 234 τοῦ Τσεχοσλοβακικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος τῆς 12 Ἰουλ. 1950 (*Schönke*: Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher ἀριθμ. 56 καὶ 57).

3. Τὴν πρόκλησιν *θορόβου* ἢ *ἀταξίας* ἀναφέρουν ρητῶς ὁ ἰσχύων Γερμ. Ποινικὸς Κώδιξ § 167, καὶ τὰ Γερμανικὰ Σχέδια, ἴδε λ. χ. Προσχέδιον 1909 § 157, Σχέδιον 1927 § 181.

νατὸν νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τις καὶ μέσα κείμενα ἐκεῖθεν τῆς σωματικῆς βίας καὶ ἀπειλῆς¹.

Τὸ ἄρθρον 200 ΠΚ περιλαμβάνει δύο νομοτυπικὰς μορφὰς ἐγκλημάτων: α) τὴν παρακώλυσιν ἢ διατάραξιν τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως καὶ β) τὴν ἐν Ἐκκλησίᾳ κλπ. ἐνέργειαν πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων.

α) Παρακώλυσις ἢ διατάραξις τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως. Προκειμένου περὶ τῆς περιπτώσεως τῆς παρακωλύσεως τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως δὲν ἀπαιτεῖται κατὰ τὴν ὡς ἄνω διάταξιν ὅπως ἐπέλθῃ πράγματι παρακώλυσις αὐτῆς, ἀρκούσης πρὸς τοῦτο πάσης ἐνεργείας τεινύσεως πρὸς τὴν τοιαύτην παρακώλυσιν². Ἐνταῦθα δηλαδὴ ἡ ἀπόπειρα (οὐχὶ ὁμως καὶ αἱ προπαρασκευαστικαὶ πράξεις) ἐξομοιοῦται πρὸς τετελεσμένον ἐγκλημα. Ἐπίσης, φρονοῦμεν, ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται ὅπως, συνεπείᾳ τῆς πράξεως παρακωλύσεως, ἐπέλθῃ ἡ διατάραξις τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως³. Ἀντιθέτως ὁμως ἡ διατάραξις τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως συνιστᾷ οὐσιαστικὸν ἐγκλημα, δηλαδὴ δέον διὰ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ δράστου νὰ ἔχῃ πράγματι ἐπέλθῃ διατάραξις αὐτῆς⁴.

Ἡ παρακώλυσις ἢ διατάραξις πρέπει νὰ ἀφορᾷ θρησκευτικὴν συνάθροισιν ἐπὶ λατρεία ἢ θρησκευτικὴν τελετὴν. Ἀλλὰ καὶ ἂν μεμονωμένον τι πρόσωπον παρακωλύεται ὅπως μεταβῆ εἰς τοιαύτην θρησκευτικὴν ἐπὶ λατρεία συνάθροισιν ἢ τελετὴν, πληροῦται ἡ νομοτυπικὴ μορφή τοῦ προκειμένου ἐγκλήματος. Ἐπίσης ἡ διατάραξις ἢ παρακώλυσις δύναται νὰ πραγματοποιηθῆ εἴτε ἐν τῷ Ναῷ εἴτε εἰς οἰονδήποτε ἄλλον χῶρον, ἔνθα λαμβάνει χώραν θρησκευτικὴ τελετὴ, οἷον ἱεροτελεστία γάμου ἢ βαπτίσεως ἐν οἰκίᾳ, λιτανεῖα ἐν ὁδῷ κλπ.⁵.

β) Ἐνέργεια ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων ἐν Ἐκκλησίᾳ. Ἐνῶ διὰ τῆς πρώτης παραγράφου τοῦ ἄρθρου 200 ΠΚ προστατεύεται ἡ θρησκευτικὴ συνάθροισις ἥτοι ἡ ἀκώλυτος ἐνέργεια τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως ἐπὶ λατρεία ἢ τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς, ἀδιακρίτως τοῦ τόπου ἔνθα τελεῖται αὕτη, διὰ τῆς δευτέρας παραγράφου προστατεύεται ἡ Ἐκκλησία ἢ πᾶς τόπος ὠρισμένος πρὸς θρησκευτικὴν συνάθροισιν ἀπὸ πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων. Ὡς παρατηροῦσιν ὀρθῶς οἱ Τούσης-Γεωργίου (σελ. 247) ἢ

1. Ἴδε *Kahl*: ἔνθ' ἄνωτ. VD, BT III σελ. 59, *Hälschner*: Das gemeine deutsche Strafrecht τόμ. II (1887) σελ. 715. Κατὰ τὸν *Welzel*, ὁμως ἡ διατάραξις τῶν θρησκευτικῶν συναθροίσεων ἀποτελεῖ εἰδικὴν περίπτωση τῆς παρανόμου βίας. Ἴδε *Welzel*: Das deutsche Strafrecht, 1954 σελ. 331.

2. Ἴδε *Τούσης-Γεωργίου*, Ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ, 1951 σελ. 247. Πρβλ. καὶ *Κωστή*, Ἐφημερίδα, Β' 1906 σελ. 204.

3. *Contra* οἱ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει συγγραφεῖς.

4. Πρβλ. *Maurach* ἔνθ' ἄνωτ. II 1952 σελ. 308.

5. Ἴδε Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν σελ. 324.

ἐνέργεια τῶν ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων δύναται νὰ ἐκτελεσθῆ καὶ ἔξωθι τοῦ Ναοῦ, δέον ὅμως ἢ ἐπενέργεια αὐτῆς νὰ ἐξικνηται μέχρι τῆς Ἐκκλησίας ἢ τοῦ πρὸς θρησκευτικὴν τελετὴν ὄρισμένου τόπου.

Ὡς ὑβριστικῶς ἀναρμόστους πράξεις δέον νὰ θεωρήσωμεν ἐκείνας τὰς πράξεις, αἵτινες διὰ τῆς βαναυσότητος αὐτῶν εἶναι ἱκαναὶ νὰ θίξουν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἢ ἀποτελοῦν περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου¹. Ὑβριστικῶς ἀναρμόστον πράξιν τελεῖ τις λ.χ. ὅταν εἰσέρχεται εἰς τὸν Ναὸν φέρων σκοπίμως καὶ ἐπιδεικτικῶς τὸν πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὅταν θορυβῆ βαναύσως, ὅταν ἐρωτοτροπῆ κλπ². Διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἐγκλήματος τούτου δὲν ἀπαιτεῖται δημοσιότης, εἶναι δυνατὸν δηλονότι νὰ μὴ τελῆται κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαπράξεως τοῦ ἐγκλήματος θρησκευτικὴ τελετὴ ἢ οὐδεὶς νὰ παρευρίσκηται ἐν τῷ Ναῷ³.

Κατ' ἰδέαν συρροῆ τοῦ ἐγκλήματος τούτου μετὰ τοῦ ἐγκλήματος τῆς πρώτης παραγράφου ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐγκλημάτων τῶν ἄρθρων 119 καὶ 198 ΠΚ εἶναι πάντοτε δυνατή.

Δ'. Περίυβρισις νεκρῶν.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 201 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος: «Ὁ ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς τῶν ἐχόντων δικαίωμα αὐτογνομόνως ἀφαιρῶν νεκρὸν ἢ μέλη ἢ τὴν τέφραν τοιοῦτου ἢ ἐνεργῶν σχετικῶς πρὸς ταῦτα ἢ πρὸς τάφον πράξεις ὑβριστικῶς ἀναρμόστους, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν».

Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης προστατεύεται τὸ αἶσθημα εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς, τὸ ὅποιον εἶναι ἀπότοκον τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος⁴. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου (Πανδ. 47, 12 Κωδ. 9, 19) ἡ περιύβρισις νεκρῶν ἀνήχθη εἰς αὐτοτελὲς ἐγκλημα.

Τὸ ἄρθρον 201 ΠΚ περιλαμβάνει τρεῖς νομοτυπικὰς μορφὰς ἐγκλήματος α) τὴν ἀφαίρεσιν νεκροῦ β) τὴν ἐνέργειαν ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων πρὸς τάφον.

Ἡ ἰδιάζουσα νομικὴ φύσις τοῦ νεκροῦ ἀνθρώπου ἦτοι τῆς συρροῦ αὐτοῦ ἐξηγεῖ τὴν διατύπωσιν τῆς πρώτης περιπτώσεως τοῦ ἄρθρου 201 Π. Κ. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἄποψιν ἡ συρὸς δὲν ἀποτελεῖ πράγμα ἐν τῇ νομικῇ ἐννοίᾳ. Ἀποτελεῖ βεβαίως σῶμα ὄχι ὅμως καὶ ἀντικείμενον, καθόσον δὲν δύναται νὰ καταστῇ ἀντικείμενον ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς

1. Πρβλ. Schönke: Kommentar, 1952 σελ. 471, Olshausen: Kommentar 1942 σελ. 700, Ettinger: αὐτόθι σελ. 83.

2. Ἰδε Maurach: II 1952 σελ. 307, Olshausen: αὐτόθι, Kohler: Studien I σελ. 200, Kahl: αὐτόθι VD, BT, III σελ. 51.

3. Ἰδε Frank: Kommentar § 167, III.

4. Ὁ Liszt θεωρεῖ τὸ αἶσθημα τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς ὡς εἶδος τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Ἰδε Liszt—Schuridt: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 579. Κατὰ τὸν Maurach (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 308) προστατεύεται ἡ γενικωτέρα ἀνθρωπιστικὴ εὐλάβεια

ιδιοκτησίας¹. Δια τούτο και ὁ νέος Ποινικός ἡμῶν Κώδιξ ὁμιλεῖ ὀρθῶς περὶ ἀφαιρέσεως τοῦ νεκροῦ ἢ τῶν μελῶν ἢ τῆς τέφρας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς (καὶ ὅχι ἀπὸ τῆς κυριότητος ἢ κατοχῆς) τῶν ἐχόντων δικαίωμα. Πολλοὶ ποινικολόγοι ὑποστηρίζουν ὅτι οὐχὶ πᾶσα σορὸς εἶναι ἀντικείμενον τοῦ ὡς ἄνω ποινικοῦ ὄρισμοῦ, καθόσον ὑπάρχουσι νεκροὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἀναγνωρισθῇ δικαίωμα κυριότητος, λ. χ. ἐπὶ παραχωρηθέντων εἰς ἀνατομείον δι' ἐπιστημονικοῦς σκοποὺς νεκρῶν. Κατ' αὐτοὺς ἐὰν ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ ἀνατομείου νεκρὸς τις θὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ κοιναὶ περὶ κλοπῆς διατάξεις². Ὄρθότεραν θεωροῦμεν τὴν ὑπὸ τῶν Binding καὶ Schwartz³ ὑποστηριζομένην ἀντίθετον ἄποψιν, καθόσον ἀντικείμενον τῆς προστασίας τοῦ σχετικοῦ ποινικοῦ ὄρισμοῦ εἶναι τὸ αἴσθημα τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς τοῦ ἀνατομείου. Φρονοῦμεν περαιτέρω ὅτι ἡ διάταξις αὕτη θὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ τῶν μουμιοποιηθέντων λειψάνων, ἐφόσον κατὰ τὸ ἄρθρον 201 προστατεύονται τόσον τὰ μέλη τοῦ νεκροῦ ὅσον καὶ ἡ τέφρα αὐτοῦ, κατὰ μείζονα συνεπῶς λόγον δέον νὲ προστατευθῇ τὸ μουμιοποιηθὲν λείψανον.

Ἡ ἀφαίρεσις πρέπει νὰ γίνῃ *αὐτογνωμόνως*⁴ καὶ δὴ ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς τῶν ἐχόντων δικαίωμα. Ὡς «ἔχοντες δικαίωμα» δέον νὰ θεωρηθῶσι πρὸ μὲν τοῦ ἐνταφιασμοῦ οἱ οἰκεῖοι τοῦ ἀποβιώσαντος, τὰ πρόσωπα, ἐκεῖνα, εἰς τὴν φύλαξιν τῶν ὁποίων παρεδόθη ὑπὸ τῶν οἰκείων ὁ νεκρὸς (λ. χ. τὰ πρόσωπα εἰς αἶ ἀνετέθη ἢ μεταφορὰ τοῦ νεκροῦ), ἢ διοικήσις τοῦ νεκροταφείου, ἐφ' ὅσον ὁ νεκρὸς εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ νεκροταφείου ἢ εἰς τὸ νεκροστάσιον, πρόσωπα εἰς τὴν παραφυλακὴν τῶν ὁποίων εὐρίσκεται ὁ ἀποβιώσας κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου (λ. χ. φίλοι καὶ γνωστοί, εἰς οὓς μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν ὁ ἀποβιώσας), ἢ διοικήσις τῶν νοσοκομείων, ξενοδοχείων κ. λ. π.⁵ Μετὰ τὸν ἐνταφιασμόν ὅμως δὲν εἶναι πλέον οἱ οἰκεῖοι ἀλλ' ἡ διοικήσις τοῦ νεκροταφείου. Κατὰ τὴν Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν καὶ συμφώνως πρὸ τὴν γενικῶς ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ κρατοῦσαν ἄποψιν εἰς τὴν

1. Πρβλ. σχετικῶς Tietz: Der Schutz der Toten im Recht der Gegenwart (Straif. Abh. 291) 1951 σελ. 11.

2. Οὔτω Frank: Kommentar § 168, I, Allfeld: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 576, Liszt-Schmidt: ἐνθ' ἄνωτ. § 118, V, 1, Kahl: ἐνθ' ἄνωτ. VD, BT, III σελ. 64, Schönke: Kommentar 1952 σελ. 478.

3. Ἴδε Binding: Lehrbuch, BT, I, σελ. 184, Schwartz: Strafgesetzbuch § 242 σημ. 4. Οὔτω καὶ Tietz: ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 56.

4. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁ ἀποβιώσας πρὸ τοῦ θανάτου του συνήνεσεν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς σοροῦ του ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς τῶν ἐχόντων δικαίωμα, ἢ τοιαύτη συναίνεσις οὐδεμίαν ἐπιρροὴν δύναται νὰ ἀσκήσῃ καθότι ἀντικείμενον τῆς προστασίας τοῦ ἄνωτ. ποιν. ὄρισμοῦ εἶναι τὸ αἴσθημα εὐλαβείας τῶν οἰκείων του. Contra ὁ Kahl: αὐτόθι σελ. 68.

5. Πρβλ. σχετικῶς καὶ Τούση - Γεωργίου: ἐνθ' ἄνωτ. 1951 σελ. 248.

ἀνωτέρω διάταξιν δὲν περιλαμβάνονται αἱ ἐπὶ τῶν νεκρῶν ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι¹.

Ἡ ἐνέργεια ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων σχετικῶς πρὸς νεκρὸν ἢ τὰ μέλη ἢ τὴν τέφραν τοιούτου, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν δευτέραν νομοτυπικὴν μορφήν ἐγκλήματος τοῦ ἀρθροῦ 201 ΠΚ, ἀτελῶς ἐρρυθμίζετο ὑπὸ τοῦ προῖσχύσαντος δικαίου, τὸ ὁποῖον ἐν ἀρθρῷ 645 Ποινικοῦ Νόμου ἐτιμῶρει ὡς πταῖσμα τὴν κακοποίησιν πτωμάτων ἢ ἄλλην κατάχρησιν αὐτῶν πρὸς ἀθεμίτους σκοπούς.

Ἡ τελευταία περίπτωσις τοῦ ἀρθροῦ 201 ΠΚ περιλαμβάνει τὴν ἐνέργειαν ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων πρὸς τάφον. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ὁλοκληροῦται ἡ ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος παρεχομένη προστασία εἰς τὸ αἰσθημα τῆς πρὸς τοὺς νεκροὺς εὐλαβείας καὶ παραλλήλως ἡ προστασία τῆς εἰρήνης τοῦ ἀποβιώσαντος (τῆς λεγομένης «ἀναπαύσεως τοῦ νεκροῦ» Totensruhe).

Τάφος θεωρεῖται ὁ χῶρος ἐνθα ἐναποτίθεται ὁ νεκρὸς ὡς εἰς τελευταίαν ἐν εἰρήνῃ κατοικίαν. Ὡς τοιοῦτος χῶρος θεωρεῖται οὐχὶ μόνον ἡ γῆ, ἣτις τὸν ἐκάλυψε, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι εἶναι μετ' αὐτοῦ διαρκῶς συνδεδεμένον ἐν οὐσιώδει ἢ τεχνητῇ συναφείᾳ². Καὶ ἡ ὕδρῖα ἣτις περιλαμβάνει τὴν τέφραν ἢ τὸ κιβώτιον ὅπερ περιλαμβάνει τὰ ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ, ἀποτελοῦν τάφον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ νόμου.

Ἡ ἐνέργεια ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων πρὸς τάφον περιλαμβάνει πᾶσαν καταστροφὴν ἢ βλάβην αὐτοῦ³, πᾶσαν καταστροφὴν ἢ ἀφαίρεσιν τῶν φυτῶν καὶ ἀνθῶν⁴ ὡς καὶ πᾶσαν ὑβριστικὴν συμπεριφορὰν, ὡς λ.χ. τὸ ἄδειν ἕσματα τῶν τριόδων.

Ε' Ὁ ἀξιόποινος προσπλυτισμός.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω σκιαγραφήσεως τῶν κατὰ τῆς θρησκείας ἐγκλημάτων καταφαίνεται ὅτι ὁ νέος ἡμῶν Ποινικὸς Κώδιξ, ἐχόμενος στερωῶς τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων, ἀντιμετώπισεν ὀρθῶς τὰ ποικίλα ζητήματα, ἅτινα ἀνακύπτουν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν κατὰ τῆς θρησκείας ἐγκλημάτων. Συνκεντρώσε καὶ ἐσυστηματοποίησε τὴν σχετικὴν ὕλην, ἣτις ἦτο τῆδε κακεῖσε ἐγκυκατεσπαρμένη εἰς τὸν προηγούμενον Ποινικὸν Νόμον, διεχώρισε τὰς διαφό-

1. Ἴδε Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν σελ. 326. Ἡ νεκροφία καὶ ὅταν τελεῖται ἀνευ τῆς συναίνεσεως τῶν οἰκείων δὲν ἀποτελεῖ ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς. Ἴδε *Mezger*: Studienbuch II (1952) σελ. 262, *Schönke*: Kommentar 1952 σελ. 473.

2. Ἴδε *Schönke*: αὐτόθι σ. 474, *Gerland*: Deutsches Strafrecht, 2 ἔκδ. (1932) σ. 405.

3. Εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ τάφου περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ φερέτρου μετὰ τῆς σοροῦ. Ἴδε *Kohlrausch - Lange*: Strafgesetzbuch 1950 σ. 235.

4. Τόσον τὰ πεφυτευμένα φυτὰ καὶ ἀνθὴ ὅσον καὶ οἱ στέφανοι καὶ αἱ ἀνθοδέσμαι.

ρους νομοτυπικάς μορφάς, αΐτινες ἦσαν προηγουμένως ἀμεθόδως συνηνωμέναι καὶ διετύπωσε ταύτας κατὰ τρόπον νομοτεχνικῶς ἄριον. Ἀπῆλειψεν ὠρισμένας διατάξεις τοῦ προῖσχύσαντος Δικαίου, αΐτινες εἴτε περιλαμβάνονται πλήρως εἴτε ἀναπληροῦνται ἀπολύτως παρ' ἐτέρων διατάξεων τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος (λ.χ. τὸ ἄρθρον 195 ἀναπληροῦται ἀπολύτως ὑπὸ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 330 ΠΚ περὶ παρανόμου βίας κλπ.) ἢ προσέθεσεν εὐστόχως καὶ νέας νομοτυπικάς μορφάς (ὡς λ.χ. τὴν ἐνέργειαν ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων πρὸς τάφον)¹.

Ἐν τούτοις ἡ ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου παρεχομένη εἰς τὴν θρησκείαν προστασία θὰ ἦτο ἀτελής ἐὰν δὲν ὀλοκληροῦτο διὰ τῆς ποινικῆς κυρώσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος (ἄρθρ. 11) τιθειμένης ἀρχῆς τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ *προσηλυτισμοῦ*.

Δεδομένου ὅτι ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ οὐδεμίαν διάταξιν περὶ προσηλυτισμοῦ περιλαμβάνει, ἐγεννήθη ζήτημα ἔν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει ἐὰν μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος ἐξακολουθοῦσιν ἰσχύουσαι αἱ τὴν ποινικὴν δίωξιν τοῦ προσηλυτισμοῦ προβλέπουσαι διατάξεις τοῦ Ἀναγκαστικοῦ Νόμου 1363)1938 «περὶ κατοχυρώσεως τῶν ἄρθρων 1 καὶ 2 τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος» ὡς αὐταὶ ἐτροποποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Α.Ν. 1672)1939.

Κατὰ τὴν μίαν ἄποψιν ἡ περὶ προσηλυτισμοῦ ποινικὴ διάταξις τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ Α.Ν. 1363)1938 ὡς ἐτροποποιήθη ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ Α.Ν. 1672)1939 κατήγγησεν ἂν μὴ ρητῶς τοῦλάχιστον σιωπηρῶς τὴν περὶ προσηλυτισμοῦ διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 190 τοῦ προῖσχύσαντος Ποινικοῦ Νόμου καὶ συνεπῶς, ἐφόσον τὸ ἄρθρον 461 τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος κατήγγησε πᾶσαν διάταξιν τροποποιήσασαν τὸν προῖσχύσαντα Ποινικὸν Νόμον, κατήγγησε καὶ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ Α.Ν. 1363)38 ἄρθρ. 2 Α.Ν. 1672)1939. Ἡ ἄποψις αὕτη ἐπικαλεῖται περαιτέρω τὸ ἐπιχείρημα ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἄρθρ. 473 τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος, κατὰ τὸ ὅποιον καταργεῖται πᾶσα διάταξις περιεχομένη εἰς εἰδικούς νόμους καὶ ἀφορῶσα εἰς θέματα ἄτινα ρυθμίζει ὁ Ποινικὸς Κώδιξ ἐν τῷ Εἰδικῷ αὐτοῦ Μέρει, κατηργήθη ἢ περὶ προσηλυτισμοῦ ποινικὴ διάταξις τῶν εἰδικῶν νόμων 1363)38 καὶ 1672)39 καθόσον ἀφορᾷ θέμα ρυθμιζόμενον νῦν ἐν τῷ Εἰδικῷ Μέρει τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος. Τέλος ἡ ἄποψις αὕτη ἐπικαλεῖται καὶ τὴν Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος².

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὅταν διετυποῦντο τὰ πρῶτα Σχέδια τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος οἱ Συντάκται αὐτῶν (τοῦ Εἰδικοῦ Μέρους συντάκτης ἦτο ὁ τότε Ἀρεοπαγίτης καὶ βραδύτερον Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου Γ. Παρό-

1. Ὁ προηγούμενος Ποινικὸς Νόμος ἐτιμῶρει μόνον ἐκεῖνον «ὅστις χωρὶς καὶ πράττει κλοπὴν, ἀνορύττει τάφους ἄνευ δικαιώματος» (ἄρθρον 645).

2. Ἴδε Ε. Δασκαλάκη: Τὸ ἀδίκημα τοῦ προσηλυτισμοῦ μετὰ τὸν νέον Ποινικὸν Κώδικα, Νέον Δίκαιον 1951 σελ. 298/9.

πουλος) εἶχον τὴν πρόθεσιν ὅπως μὴ θεσπίσουν εἰδικὰς ποινικὰς διατάξεις περὶ προσηλυτισμοῦ. Κατὰ τὴν Αἰτιολογικὴν Ἐκθεσιν (1929) 1933 σελ. 325) «συνεζητήθη ἂν ἔπρεπε νὰ κυρωθῇ διὰ ποινικῆς διατάξεως ἡ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἐν ἄρθρῳ 1 ἀναγραφομένη ἀπαγόρευσις τοῦ προσηλυτισμοῦ καθ' ἑαυτόν, τοῦ γινομένου κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, ἐπεκράτησε δὲ ἡ ἀρνητικὴ ἐκδοχὴ τὸ μὲν διότι καὶ νῦν ὁ προσηλυτισμὸς δὲν τιμωρεῖται καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Νόμου, προβλέπονται δὲ μόνον εἰδικαὶ περιπτώσεις, ὡς αἱ τῶν ἄρθρων 195, 197, 198 Π.Ν. ἄρθρ. 14 καὶ 18 Νόμου περὶ ἐξυβρίσεως, αἵτινες περιπτώσεις ἅπασαι δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς ἕτερα ἄρθρα τοῦ Σχεδίου, τὸ δὲ διότι καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προσηλυτισμὸς εἶναι δυσχερέστατος, ἀλλὰ καὶ τὸ Κράτος δέον νὰ ἀφίνη ἐντελῶς ἐλευθέρους τοὺς πολίτας ὅσον ἀφορᾷ τὰ ζητήματα τῆς θρησκευτικῆς πεποιθήσεως, διὸ καὶ εἰς τὰς νεωτέρας νομοθεσίας ἔλλειπει τοιαύτη διάταξις, τέλος δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἐπαγγελιομένη ἀπαγόρευσις ἐπαρκῆ ἔχει κύρωσιν τὴν διὰ τῆς διοικητικῆς ὁδοῦ ἐκτέλεσιν αὐτῆς».

Αἱ σκέψεις αὗται τῆς Αἰτιολογικῆς Ἐκθέσεως δὲν φαίνονται ἡμῖν ἀπολύτως πείθουσαι. Ἡ πεποίθησις περὶ τοῦ ἀξιοποίνου τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ εἶναι βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἐφαρμόζει πλήρη ἀνεξιθρησκείαν καὶ ἴσον δίκαιον καὶ μεταχειρίζεται δι' ὅλας τὰς γνωστὰς θρησκείας, ἀλλὰ τὸ λαϊκὸν περὶ δικαίου συναίσθημα δὲν δύναται νὰ ἀνεχθῇ τὴν ἐνέργειαν προσηλυτισμοῦ εἰς βάρος αὐτῶν καὶ κυρίως εἰς βάρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὅταν μάλιστα ὁ τοιοῦτος προσηλυτισμὸς, ὅπως δυστυχῶς οὐχὶ σπανίως παρ' ἡμῖν συμβαίνει, ἐνεργεῖται ἀπὸ ἕτερα Χριστιανικὰ δόγματα καὶ αἰρέσεις. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνέκαθεν μεταξὺ τῶν πρωταρχικῶν αὐτῆς καθηκόντων καὶ ἐπιδιώξεων τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν βαρβάρων μὴ χριστιανικῶν λαῶν, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν δὲ ταύτην αἱ ὑπηρεσίαι αὐτῆς ὑπῆρξαν ἀνυπέρβλητοι. Οὐδέποτε ὅμως διανοήθη νὰ ἐνεργήσῃ προσηλυτισμὸν μεταξὺ Χριστιανῶν ἐτέρου δόγματος¹. Ἡ ἀρχὴ τῆς

1. «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία οὐδέποτε ἤσκησε προσηλυτισμὸν, οὐδὲ ἀσκεῖ τοιοῦτον, οὐδ' ἐπεμβαίνει εἰς τὰ τῶν ἄλλων θρησκειῶν, ἀρκομένη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἱεραποστολήν, τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν, ὑφισταμένην νομίμως, ζητοῦσα διὰ τῆς κανονικῆς καὶ εὐθείας ὁδοῦ τὴν διάδοσιν τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας. Τοῦτο πιστοῦται ἐκ τῆς ὅλης ζωῆς καὶ ἐνεργείας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας τοιαύτης κατ' αὐτῆς κατηγορίας ἐκ μέρους ἄλλων θρησκειῶν καὶ δογμάτων. ἐνῶ αὕτη ἔχει πληθὺν παραδειγμάτων προπαγάνδας καὶ προσηλυτισμοῦ κατ' αὐτῆς». Ἴδε Αἱ ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἄρθρων 1, 2 καὶ 143 τοῦ Συντάγματος (Ἐπόμνημα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τὴν Δ' Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν) Ἀθήνα 1948 σελ. 60 ἐπ.

«ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως» ἀποτελεῖ καθαρῶς Χριστιανικὴν¹, ἣν ἐσεβάσθη καὶ ἐτήρησε τόσον ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὅσον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία. Καὶ εἰς τὸ ἄρθρον 1 τοῦ Συντάγματος ἡμῶν ἀναγράφεται ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ ὅτι ἀπαγορεύεται ὁ προσηλυτισμὸς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπέμβασις κατὰ τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας. Ποία ὁμως ποινικὴ προστασία παρέχεται εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐν τῷ Κράτει γνωστὰς θρησκείας γενικώτερον κατὰ τοῦ δι' ἀθεμίτων μέσων ἐνεργουμένου προσηλυτισμοῦ; Ἡ Αἰτιολογικὴ Ἐκθεσίς φρονεῖ ὅτι ἡ διὰ τῆς διοικητικῆς ὁδοῦ ἐκτέλεσις τῆς συνταγματικῆς διατάξεως ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ κύρωσιν. Οὐδεμίαν κύρωσιν δύναται νὰ εἶναι τόσον ἀποτελεσματικὴ ὅσον ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου παρεχομένη. Μόνον μία ποινικὴ διάταξις δύναται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τελεσφόρως τὸν ἀέλιπτε μεθοδικῶς καὶ ὑπόουλως ἐνεργούμενον προσηλυτισμόν, ὅστις δύναται νὰ ὑποσκάψῃ τὰ θεμέλια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ νὰ κλονίσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Πολιτείαν². Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἐθνικὸν κεφάλαιον θεμελιώδους σημασίας διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Πολιτείαν, ἡ δὲ προστασία τοῦ ἐθνικοῦ τούτου κεφαλαίου ὀληληροῦται μόνον διὰ τῆς ποινικῆς κυρώσεως τῆς συνταγματικῆς διατάξεως³. Βεβαίως ἡ συνταγματικὴ κατοχύρωσις τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας «δὲν σημαίνει ἐξ ἀντιδιαστολῆς, ὡς τονίζει ρητῶς ἡ Ἱερὰ Σύνοδος εἰς τὸ πρὸς τὴν Δ' Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν ὑποβληθὲν ὑπόμνημα αὐτῆς, ὅτι ἐπιτρέπεται ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας προσηλυτισμὸς, δηλοῖ ὁμως κατὰ τὸν ἐπισημότερον τρόπον ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἄνευ τῆς κρατικῆς προστασίας ἀπέναντι τῶν ὀργανωμένων προπαγανδῶν, αἰτινες συστηματικῶς ἐνεργοῦσι προσηλυτισμόν εἰς βάρος αὐτῆς⁴». Διὰ τοῦτο ὀρθῶς καὶ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Α.Ν. 1672]39 τιμωρεῖ γενικῶς τὸν προσηλυτισμόν *ἐτεροδόξω*. Τὸ γεγονός ὅτι, κατὰ τὴν Αἰτιολογικὴν Ἐθεσίαν, εἶναι δυσχερὲς ὁ καθορισμὸς τῶν ἐνεργειῶν, αἰτινες δύναται νὰ θεωρη-

1. Ἴδε Αἱ ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας κλπ. (Ἐπόμνημα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τὴν Συνταγματικὴν Ἐπιτροπὴν) 1948 σελ. 6.

2. Κατὰ κληρονομίαν τοῦ ἡμερησίου Τύπου 28 ἐν ἄλλοις δημοκρατικαῖς προσπάθειαι βιάλλον σήμερον ἐν Ἀθήναις κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἴδε κύριον ἄρθρον ἐφημερίδος «Καθημερινή» τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1953. Ἴδε ὡσαύτως Ἀγγέλου Παπαδοπούλου: Ἐθρησκεία—Ἐκκλησία—Κράτος, ἐν Ἀρχεῖῳ Ἀκκλ. καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, 1948 σελ. 136 σημ. 1.

3. Πρβλ. καὶ Σβώλου—Βλάχου: Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, Α'. 1954 σελ. 33: «Ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἔκτασιν τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ πάσης ἐπεμβάσεως κατὰ τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας προσκύπτει ὅτι τὸ Κράτος ὀφείλει νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς παρεμπόδισιν τῶν κατὰ τῆς θρησκείας προσβολῶν. Τοιοῦτον μέτρον εἶναι πρὸ πάντων ἡ δίωξις τοῦ προσηλυτισμοῦ ὡς ἀδικήματος».

4. Ἴδε Αἱ ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας κλπ. 1948 σελ. 62, ὡσαύτως Θ. Τσιάτσου, Εἰσήγησις ἐπὶ τῶν ἀρθρῶν 1 καὶ 2 τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος

θῶσιν ὡς προσηλυτισμός, δὲν ἀποτελεῖ σοβαρὸν λόγον διὰ τὴν μὴ θέσπισιν ποινικῆς διατάξεως τιμωρούσης τὸν προσηλυτισμὸν. Καθόσον δύναται ὁ Ποινικὸς Νομοθέτης νὰ ἀναφέρῃ τὰς περιπτώσεις (περιοριστικῶς ὅμως καὶ οὐχὶ ἐνδεικτικῶς λόγῳ τῆς ἀρχῆς *nullum crimen sine lege* καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαγορεύσεως τῆς ἀναλογίας) κατὰ τὰς ὁποίας ὑφίσταται ἀξιόποινος προσηλυτισμός, εἴτε νὰ θεσπίσῃ γενικὴν διάταξιν τιμωροῦσαν τὴν δι' ἀθεμίτων μέσων ἐνέργειαν προσηλυτισμοῦ. Τὸ δεύτερον τοῦτο σύστημα ἠκολούθησεν ὁ ἡμέτερος νομοθέτης διὰ τῶν Α.Ν. 1363]38 καὶ 1672]39 καὶ οὕτως ἡ μὲν συνταγματικὴ διάταξις κατέστη *lex perfecta*, ἡ δὲ Ἐκκλησιαστικὴ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ πᾶσα ἄλλη γνωστὴ θρησκεία εὔρον τὴν πλήρη αὐτῶν ποινικὴν προστασίαν κατὰ πάσης ἐπιβουλήs. Οἱ νόμοι οὗτοι ἀποτελοῦν εἰδικοὺς ποινικοὺς νόμους ρυθμιζοντας τὸ θέμα τοῦ προσηλυτισμοῦ ἐν τῷ συνόλῳ καὶ μὴ ἐνσωματωθέντας εἰς τὸ κείμενον τοῦ παλαιοῦ Ποινικοῦ Νόμου.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἑτέρα ἀποψις, ἡ ὑποστηρίζουσα ὅτι καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος ἐξακολουθοῦν ἰσχύοντες οἱ νόμοι 1363]38 καὶ 1672]39 εἶναι ἡ ὀρθότερα. Ὡς διδάσκει ὁ Καθηγητῆς *Φραγκίστας* «ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀρθρῶν 461 καὶ 473 ΠΚ προκύπτει ὅτι ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ κατήργησε πάσας τὰς διατάξεις τοῦ παλαιοῦ ὁμοῦ μετὰ τῶν τροποποιησάντων αὐτὸν νόμων, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως αἱ τροποποιητικαὶ αὗται διατάξεις ἀφοροῦν θέματα ρυθμιζόμενα νῦν εἰς τὸ Εἰδικὸν Μέρος τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος. Προσεκτικὴ δὲ μελέτη τοῦ Εἰδικοῦ Μέρους τοῦ Ποιν. Κώδικος καὶ εἰδικώτερον τῶν ἀρθρ. 198 - 200 ΠΚ, ἅτινα ἀφοροῦν τὴν ἐπιβουλήν τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης, μᾶς πείθει ὅτι ὁ νέος ΠΚ οὐδαμοῦ ἀντιμετωπίζει τὸ θέμα τοῦ προσηλυτισμοῦ»¹. Πράγματι τὸ ἀρθρ. 473 ἐδάφ. τελευταῖον τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος ὁρίζει ὅτι «καταργεῖται πᾶσα διάταξις περιεχομένη εἰς εἰδικοὺς νόμους ἀφορῶσα εἰς θέματα, ἅτινα ρυθμίζει ὁ Ποινικὸς Κώδιξ ἐν τῷ εἰδικῷ αὐτοῦ μέρει». Κατὰ δὲ τὴν Εἰσηγητικὴν Ἐκθεσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης (IV ἐν τέλει) ὑπὸ τὸν ὄρον «θέματα» νοοῦνται αἱ ὁμάδες ἀξιοποιῶνων πράξεων, αἵτινες τελοῦσιν ἐν συναρτήσει πρὸς ἀλλήλας, ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐνέχουσι προσβολὴν (βλάβην ἢ διακινδύνευσιν) ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ. Ὡς «ρυθμιζόμενον δὲ ἐν τῷ Εἰδικῷ Μέρει τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος θεωρεῖται θέμα τι μόνον ἐὰν ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ Κώδικος προκύπτει ὅτι ἡ ἐν αὐτῷ ποινικὴ προστασία τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ ἀποτελεῖ *ἐξαντλητικὴν* ρύθμισιν καὶ οὐχὶ καθ' ὄρισμὸν ἀναφορὰς»².

1. Ἴδε *Φραγκίστας*, Ἐκκλησ. Δίκαιον, 1954 σελ. 102]3. Ἴδε ὡσαύτως *Α. Χριστοφιλοπούλου*, Ὁ νέος Ποινικὸς Κώδιξ καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον ἐν «Θέμιδι» ΕΓ' σελ. 308, *Σβώλου - Βλάχου*, Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τ. Α' 1954.

2. Ἴδε καὶ *Mezger*: *Lehrbuch* σελ. 63]63, τοῦ *ιδίου*: *Studienbuch*, τόμ. I, 4η ἐκδ. 1952 σελ. 30, *Welzel*: ἐνθ' ἄνωτ. 1954 σελ. 13.

Είπομεν ανωτέρω (III) ότι αντικείμενον τῆς προστασίας τῶν ποινικῶν ὀρισμῶν τοῦ Κεφαλαίου Ζ' τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος δὲν εἶναι μόνον ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη ἀλλὰ πλείονα ἔννομα ἀγαθὰ οἷον τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καὶ πᾶσα ἄλλη γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι θρησκεία, ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῆς λατρείας καὶ τὸ αἴσθημα τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκρούς, ἐνῶ τὸ ὑπὸ τῶν Α.Ν. 1363)38 καὶ 1672)39 προστατευόμενον ἔννομον ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἡ ἐλευθερία τῆς *θρησκευτικῆς συνειδήσεως*. Κατὰ ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ θέμα τῆς ἐπιβουλῆς τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης (ἢ τῶν κατὰ τῆς Θρησκείας ἐγκλημάτων) οὐδαμῶς ρυθμίζεται ἑξαντλητικῶς ὑπὸ τοῦ Κεφαλαίου Ζ' τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ θέμα τῆς προσβολῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως οὐδόλως προβλέπεται ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ δὲ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἥτις προστατεύεται διὰ ρητῆς συνταγματικῆς διατάξεως, ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον καὶ τὴν ἀφετηριάν ὅλων τῶν εἰδῶν τῆς ἐλευθερίας, τῶν ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἡμῶν κατοχυρουμένων. Ἡ ἐλευθερία αὕτη, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐλευθερία, ἔχει ὡς ὄρον τὸν σεβασμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἄλλου. Οἱ ἀνωτέρω νόμοι δὲν τιμωροῦν τὴν διδασκαλίαν ἢ τὴν ἔκφρασιν γνώμης ἐπὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων ἢ τὴν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν, ἀλλὰ τὴν δι' ἀθεμίτων μέσων προσπάθειαν διεισδύσεως εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς¹. Ἀνεπτύχθη ἀνωτέρω ὅτι διὰ τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρῶν 198-201 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος προστατεύονται ἕτερα ἔννομα ἀγαθὰ, ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν Θρησκείαν, πλὴν τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Κατὰ ταῦτα ἡ πρόθεσις τοῦ Ποινικοῦ ἡμῶν Νομοθέτου ἦτο νὰ διατηρήσῃ τὴν ἰσχὺν τῶν Α.Ν. 1363)38 καὶ 1672)39 καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος.

Καὶ ὁ *Ἄρειος Πάγος* διὰ παγίας Νομολογίας συντάσσεται πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην. Οὕτω τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 441)1952 ἀποφάσεώς του (δημοσιευθείσης ἐν Θέμιδι τόμ. ΞΔ' 1953 σελ. 103)9 καὶ ἐν τῷ Ἄρχεῖῳ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, 1953 σελ. 271)2) ἐδέχθη ὅτι «ἡ διάταξις τοῦ ἀρθρ. 2 τοῦ Α.Ν. 1672)39 οὐδαμῶς κατηγορήθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος, οὔτε ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ αὐτοῦ 461, ἐφόσον οὐδεμίαν διάταξιν τοῦ καταργηθέντος Ποινικοῦ Νόμου ἐτροποποίησεν, οὔτε

1. Ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ *Ἄρειος Πάγος* (1208)1946) ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρῶν 1 καὶ 14 τοῦ Συντάγματος θεσπισθείσης ἀρχῆς τοῦ δικαιώματος ἐκάστου νὰ πρεσβεύῃ οἰανδήποτε προαιρετικῶς Θρησκείαν καὶ νὰ ἐκδηλοῖ ἐλευθέρως τοὺς στοχασμούς του «οὐδόλως συνάγεται ὅτι ὁ τυγχάνων τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἀκωλύτου ἐκδηλώσεως τῶν στοχασμῶν του δύναται, παραβιάζων τὰς διατάξεις τῶν κειμένων νόμων, αἵτινες προστατεύουσι τὸ δόγμα τῆς ἀνεξιθρησκείας, νὰ προσβάλλῃ τὸ ἐπίσης ἀπαραβίαστον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ἀντιδοξοῦντος εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις δι' ἀθεμίτων μέσων »

μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 473 αὐτοῦ ἀναγραφομένων ὡς καταργουμένων διατάξεων περιλαμβάνεται καὶ δὲν ἀφορᾷ εἰς θέμα, τὸ ὅποιον ρυθμίζει ἐν τῷ Εἰδικῷ αὐτοῦ Μέρει ὁ Ποινικὸς Κώδιξ, ὅστις οὐδεμίαν περιέχει διάταξιν, τιμωροῦσαν τὸν προσηλυτισμόν»¹.

Τὸ ἄρθρον 4 τοῦ Α.Ν. 1363)38 ὡς ἐτροποποιήθη ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ Α.Ν. 1672)39 ἔχει ὡς ἑξῆς :

«1. Ὁ ἐνεργῶν προσηλυτισμὸν τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως καὶ χρηματικῆς ποινῆς χιλίων μέχρι πεντήκοντα χιλιάδων δραχμῶν, ἔτι δὲ καὶ δι' ἀστυνομικῆς ἐπιτηρήσεως, ἧς ἡ διάρκεια ἀπὸ 6 μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους ὁρίζεται διὰ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Μετατροπὴ τῆς ποινῆς φυλακίσεως εἰς χρηματικὴν ποινὴν δὲν ἐπιτρέπεται.

2. Προσηλυτισμὸς ἰδίᾳ εἶναι ἢ διὰ πάσης φύσεως παροχῶν ἢ δι' ὑποσχέσεως τοιούτων ἢ ἄλλης ἠθικῆς ἢ ὕλικῆς περιθάλψεως, διὰ μέσων ἀπατηλῶν, διὰ καταχρήσεως τῆς ἐμπειρίας ἢ ἐμπιστοσύνης ἢ δι' ἀκμεταλλεύσεως τῆς ἀνάγκης, τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας ἢ κουφότητος ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσπάθεια πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς.

3. Ἡ ἐν σχολείῳ ἢ ἰδρύματι μορφωτικῷ ἢ φιλανθρωπικῷ ἐκτέλεισις τῆς πράξεως θεωρεῖται ὡς ἰδιαιτέρως ἐπιβαρυντικὴ αἰτία».

Ἐπισημαίνοντες τὴν ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἀξιοποίνου προσηλυτισμοῦ διάταξιν ἀπὸ ἐπόψεως τῆς δογματικῆς τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς :

Ἡ περὶ τῶν «κανόνων» θεωρία τοῦ Binding (Normentheorie) καίτοι ὡς αὕτη ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ οὐδαμῶς κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ, ἐν τούτοις κατὰ τὸν πυρῆνα αὐτῆς ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τε τῆς γερμανικῆς² καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης³, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δηλαδὴ ὅτι ὁ κανὼν τοῦ δικαίου εἶναι ἔννοια διάφορος τοῦ ποινικοῦ νόμου (τοῦ ποινικοῦ ὀρισμοῦ, τῆς ποινικῆς διατάξεως). Ὁ κανὼν οὗτος εἶναι εἴτε ἀπαγορευτικὸς εἴτε ἐπιτακτικὸς κανὼν δικαίου (ἀπαγόρευσις ἢ προσταγὴ), προηγεῖται δὲ λογικῶς τοῦ ποινικοῦ νόμου. «Εἶναι ἀνακριβής, λέγει ὁ Χωραφᾶς, ἡ συνήθης ἔκφρασις, ὅτι ὁ ἐγκληματῶν παραβαίνει τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν ποινικὸν

1. Ἴδε καὶ Ἀρείου Πάγου 137)1953 Θ. ΕΔ' 617, Α.Π. 289)1953 Θ. ΕΔ' 1089.

2. Ἴδε Liszt - Schmidt: Lehrbuch, I, 1932 σελ. 174 ἐπ., Mezger: Lehrbuch, 1933 σελ. 163 ἐπ., Grafzy Dehna: Aufbau der Verbrechenslehre 2a ἐκδ. 1941 σελ. 1, Beling: Methodik der Gesetzgebung, 1922 σελ. 38, Welzel: Der Parteiverrat κλπ., J.Z., 1954 σελ. 277.

3. Ἴδε Ν. Χωραφᾶ, Περὶ τῆς ἀμύνης ἐν τῷ Ποινικῷ Δικαίῳ, Α' 1931 σελ. 69 ἐπ., τοῦ ἰδίου, Ἑλλην. Ποιν. Δίκαιον Α' 1943 σελ. 5 ἐπ., 56 ἐπ. ἐκδ. 2α 1952 σελ. 17 ἐπ., 74 ἐπ., Τζωρτζοπούλου, Ἐγγειρίδιον Ποιν. Δικαίου 1936 σελ. 52 καὶ 171, Γάφου, Ποιν. Δίκαιον, Α' 1947 σελ. 2)3.

νόμον, διότι τὸ ἐγκλημα συνιστᾷ παράβασιν οὐχὶ τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ οἰκείου ἀπαγορευτικοῦ ἢ ἐπιτακτικοῦ κανόνος δικαίου, ὅστις προηγεῖται λογικῶς τοῦ ποινικοῦ νόμου». Διὰ τὴν τιμωρηθῆναι τις ἐπὶ προσηλυτισμῶ πρόπει ἢ συμπεριφορὰ αὐτοῦ νὰ εἶναι οὐχὶ ἀντίθετος ἀλλὰ σύμφωνος πρὸς τὴν ἐν τῇ παρρηγράφῳ 2 τοῦ ἀρθροῦ 4 Α.Ν. 1363)38 περιγραφομένην ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν (νομοτυπικὴν μορφήν) τοῦ ἐγκλήματος, νὰ πληροῖ ἀπολύτως ταύτην. Ὁ κανὼν τοῦ δικαίου, ἦτοι ἡ ἀπαγόρευσις ἢ ἡ προσταγή, δυνατὸν εἶτε νὰ προϋπάρχη τοῦ ποινικοῦ νόμου, εὐρισκόμενος εἰς ἄλλους κλάδους τοῦ Δικαίου, οἷον Συνταγματικόν, Διοικητικόν, Ἀστικόν Δίκαιον κλπ., εἶτε νὰ ἐδημιουργήθῃ τὸ πρῶτον διὰ τῆς ποινικῆς ἀπειλῆς. Οὕτως ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ὁ τοῦ ποινικοῦ ὀρισμοῦ, τοῦ τιμωροῦντος τὸν προσηλυτισμὸν λογικῶς προηγούμενος ἀπαγορευτικὸς κανὼν τοῦ δικαίου, ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας ἀσκούμενον προσηλυτισμὸν, *προϋφίστατο*, τυγχάνων ρητῶς ἀναγεγραμμένος εἰς τὰ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐντεῦθεν Ἑλληνικὰ Συντάγματα, ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν προσηλυτισμὸν κατὰ πάσης ἄλλης γνωστῆς θρησκείας *ἐδημιουργήθη* τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρθρ. 4 Α.Ν. 1363)38 θεσπίσεως τῆς ποινικῆς ἀπειλῆς¹. Οὕτως ἔχει ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς ἐν τῷ Συντάγματι ἀπαγορεύσεως τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τοῦ ποινικοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Α.Ν. 1363)38. Δύναται ὡσαύτως νὰ ὑποστηριχθῆ καὶ ἡ ἄποψις ὅτι ἡ ἐν τῷ ἀρθρῳ 2 τοῦ Συντάγματος ἀναγεγραμμένη ἀρχὴ τοῦ ἀπαραβιάστου τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἀποτελεῖ τὸν λογικῶς προηγούμενον ἀπαγορευτικὸν κανόνα δικαίου τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρθρ. 4 Α.Ν. 1363)38 θεοπιζομένου ἀξιοποίνου προσηλυτισμοῦ.

Τὸ ἐγκλημα τοῦ προσηλυτισμοῦ, ὡς τοῦτο καθορίζεται ἐν τῷ ἀρθρ. 4 Α.Ν. 1363)38 παρουσιάζει *ιδιορρυθμίαν* τινά. Κανονικῶς ἕκαστος ποινικὸς ὀρισμὸς περιλαμβάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀξιοποίνου ἀδικήματος ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν καθορισμὸν τῆς κατὰ τοῦ δράστου αὐτοῦ ἐπιβλητέας ποινῆς. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅμως τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα εὗρηται κεχωρισμένως. Εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τοῦ ἀρθροῦ 4 δεῖξεται μόνον ἐπιβλητέα ποινή, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν παράγραφον περιλαμβάνονται οἱ εἰδικοί συστατικοὶ ὄροι τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἡ περιγραφὴ τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Ἐν τῇ πρώτῃ παραγράφῳ εὐρισκόμεθα πρὸς «ποινικοῦ ὀρισμοῦ ἐν λευκῷ» (Blankettstrafgesetze)² καὶ δὴ καὶ ἐν

1. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 (ἀρθρ. 1 § 4) καὶ τὸ Σχέδιον Συντάγματος τοῦ 1948 (ἀρθρ. 2 § 2) ὠρίζον γενικῶς ὅτι «ὁ προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται».

2. Ἰδε *Τζωρτζιπούλου*, Ἐγγειρίδιον 1936 σελ. 54, *Γάφου*, Ποινικὸν Δίκαιον Α' 1947 σελ. 3, *Χωραφᾶ*, Ἑλληνικὸν Ποινικὸν Δίκαιον, Α' 2α ἐκδ. 1952 σελ. 16, *Τηλ. Φιλιππίδου*, Τὸ ἐγκλημα τῆς χρεωκοπίας, 1948 σελ. 79.

εὐρεία ἐννοία τοιούτου¹, καθόσον ἡ ἀναγκαία συμπλήρωσις αὐτοῦ γίνεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ νόμου ἐν τῇ ἀμέσως ἐπομένη παραγράφῳ. Ἡ ἰδιορρυθμία αὕτη, οὐχὶ ἀσυνήθης ἐν τῷ Ποινικῷ Δικαίῳ καὶ ἰδίως εἰς τοὺς εἰδικοὺς Ποινικοὺς Νόμους, εἶναι ἐντελῶς *ἐξωτερικὴ* καὶ ἀφορᾷ μόνον τὴν νομοτεχνικὴν κατασκευὴν τοῦ προκειμένου ἐγκλήματος.

Ἡ ἐν τῇ παραγρ. 2 τοῦ ἄρθρ. 4 Α.Ν. 1363)38 περιγραφὴ τοῦ ὡς ἀξιοποίνου κρινομένου ἀδικήματος, ἡ νομοτυπικὴ δηλονότι μορφή τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ, δύναται *prima facie* νὰ ἀγάγη εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἐντύπωσιν ὅτι παραβιάζεται ἡ ἐν τῷ ἄρθρ. 1 Ποινικοῦ Κώδικος καὶ τῷ ἄρθρ. 7 τοῦ Συντάγματος ἀναγραφομένη θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, ἥτις ἀπὸ τοῦ Feuerbach διατυπῶνται διὰ τῆς γνωστῆς φράσεως *nullum crimen sine lege*. Ὑπεστηρίχθη πράγματι ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ δὴ καὶ προσφάτως ἡ ἄποψις ὅτι ὁ ὄρισμός τοῦ ἀδικήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ εἶναι ἀντισυνταγματικός, ἀντικείμενος πρὸς τὸ ἄρθρον 7 τοῦ Συντάγματος, καθόσον δὲν περιέχει τοὺς διὰ τὸν ἐπακριβῆ καθορισμὸν τῆς ἀξιοποίνου πράξεως ἀπαιτούμενους ὅρους². Ἡ ἄποψις αὕτη δὲν εἰσταθεῖ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ διατύπωσις τῆς ὡς ἀνω διατάξεως εἶναι νομοτεχνικῶς κακοζήλος, οὐδαμῶς ὅμως προσκροῦει πρὸς τὴν ἀρχὴν *nullum crimen sine lege*. Ἡ νομοτυπικὴ μορφή τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ περιγράφεται ἐπακριβῶς εἰς τὸ τελευταῖον ἐδάφιον τῆς παραγράφου 2 «Προσηλυτισμός εἶναι ἡ ἀμεσος ἢ ἔμμεσος προσπάθεια πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς». Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ ἐδαφίῳ περιγράφονται τὰ μέσα, ἅτινα, ὡς ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν συνάγεται, τυχάνουσι γενικῶς *ἀνήθικα καὶ ἀθέμιτα*. Ἐν τῇ περὶ τοῦ ἐγκλήματος διδασκαλίᾳ γίνεται δεκτὸν ὅτι ἐκάστη νομοτυπικὴ μορφή ἐγκλήματος (ἐκάστη ἀντικειμενικὴ ὑπόστασις) περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς στοιχεῖα: α) ὠρισμένην πρᾶξιν ἐν τῇ νομικῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὅρου, β) τὸ ὑποκείμενον τῆς πράξεως καὶ γ) συνήθως καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς πράξεως ἑνδοχομένως ὅμως περιλαμβάνει δ) ὠρισμένας *περιστάσεις*, συνοδευούσας τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως: ἥτοι μέσα, τρόπον χρόνον καὶ τόπον τελέσεως (*Modalitäten* ἢ «τροπικότητες» κατ' ἀδόκιμον ἑξελλήνισιν τοῦ ὅρου τούτου). Αἱ συνοδευούσαι τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως *περιστάσεις* ἀποτελοῦν *συστατικὰ* στοιχεῖα τῆς νομο-

1. Ἴδε *Mezger*: *Strafrecht* (Studienb.) II, 1952 σελ. 91.

2. Ἴδε *Σβώλου-Βλάχου*, Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, Α' 1954 σελ. 34. Πρὸβλ. καὶ *Μουρίκη*, Τὸ ἀπαρβίαστον τῆς ἐλευθέρως ἐκδηλώσεως τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, 1947 σελ. 26 ἐπ. Ὁ Μουρίκης ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Α.Ν. 1363)38-1672)39 εἶναι ἀντισυνταγματικοὶ ὡς ἀντικείμενοι εἰς τὰς περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς σκέψεως διατάξεις τοῦ Συντάγματος. Ἴδε ὅμως τὴν ἀνωτέρω ἐν σημειώσει 85 ἀπόφασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου 1208)1946 καὶ γενικώτερον Π. Παναγιωτάκου: Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, 1939 σελ. 280 ἐπ.

τυπικῆς μορφῆς καὶ συνεπῶς ἐφόσον δὲν ὑφίστανται ταῦτα δὲν πληροῦνται ἢ νομοτυπικὴ μορφὴ τοῦ ἐγκλήματος. Κατὰ ταῦτα τὰ ὑπὸ τῆς παραγρ. 4 τοῦ Α.Ν. 1363]38 μέσα καὶ τρόποι τελέσεως τῆς πράξεως τοῦ προσηλυτισμοῦ ἀποτελοῦν «συνοδοπούσας τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως περιστάσεις» (Modalitäten) ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, ἐὰν δὲ δὲν συντρέχουσι ταῦτα δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐφόσον λοιπὸν αἱ συνοδοπούσαι τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως περιστάσεις ἀποτελοῦν συστατικὰ στοιχεῖα τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως ὅτι *μόνον* ἐφόσον συντρέχουσιν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρθρ. 4 Α.Ν. 1363]38 ἀναγραφόμενα μέσα καὶ τρόποι τῆς τελέσεως τοῦ ἀδικήματος εὐρισκόμεθα πρὸ ἀξιοποίνου προσηλυτισμοῦ. Ἡ ἐν τῷ νόμῳ ἀπαριθμησὶς τῶν μέσων τούτων δέον νὰ θεωρηθῆ ὄχι ὡς ἐνδεικτικὴ ἀλλ' ὡς περιοριστικὴ τοιαύτη, ἄλλως προσκρούομεν εἰς τὴν ἀρχὴν *nullum crimen sine lege*. Τοιαύτη ὅμως δὲν ἦτο ἡ πρόθεσις τοῦ νομοθέτου. Ἡ λέξις «ἰδίᾳ» οὔτε τὴν προσπάθειαν διεισδύσεως εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν κλπ. ἀφορᾷ οὔτε τὰ μέσα τελέσεως τῆς πράξεως, ἀλλ' ἐτέθη πιθανῶς ἵνα συνδέσῃ τὴν παράγραφον 1 τοῦ ἀρθρ. 4, ἔνθα περιλαμβάνεται ὁ «ἐν λευκῷ» ποινικὸς ὁρισμὸς («ὁ ἐνεργῶν προσηλυτισμὸν τιμωρεῖται κλπ.») πρὸς τὴν παράγρ. 2, ἔνθα περιγράφεται ἡ ἀντικειμενικὴ ὑπόστασις. Βεβαίως ἡ λέξις «ἰδίᾳ» ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου οὐδεμίαν θέσιν ἔχει ἐνταῦθα, θὰ παρεισέφρουσε δὲ ἀσφαλῶς ἐξ ἀβλεψίας, οὐχὶ ἀσυνήθους εἰς τὴν ἡμετέραν νομοθεσίαν¹.

Ὁ ἄρχειος Πάγος συνέλαβεν ὀρθῶς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀξιοποίνου προσηλυτισμοῦ, θεωρεῖ δὲ προκειμένου περὶ τῶν μέσων τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἅτινα ὀρίζει γενικῶς ὡς ἀνήθικα καὶ ἀθέμιτα, ὅτι ταῦτα λόγῳ τῆς ρητῆς μείας τῆς λέξεως «ἰδίᾳ» μνημονεύονται ἐνδεικτικῶς μὲ τὴν ἐννοίαν ὅμως τῆς διαζευκτικῆς καὶ περιοριστικῆς ἀπαριθμήσεως. Οὕτω κατὰ τὴν Α.Π. 1043]46 «ἀπαγορευτέα καὶ ἀξιοποίνους τυγχάνει ἢ δι' ἀνηθίκων καὶ ἀθεμίτων μέσων καταβαλλομένη ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσπάθεια πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς κατὰ τὰ ἐνδεικτικῶς ἐν παραγρ. 2 τοῦ Α.Ν. 1363]38 ὡς ἐτροποποιήθη καθοριζόμενα». Κατὰ δὲ τὴν Α.Π. 1049]1947 (Ἐφ. Ἑλλ. Νομικῶν τόμ. ΙΔ' σελ. 100) «ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου κολαζόμενος προσηλυτισμὸς συντελεῖται, ὅταν διὰ τὴν προσπάθειαν διεισδύσεως εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς χρησιμοποιηθῶσι μέσα ἐκ τῶν ἐν § 2 τοῦ ἀρθρ. 4 Α.Ν. 1363]38 ὡς τοῦτο ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ἀρθρ. 2 Α.Ν. 1672]39 ἐνδεικτικῶς καὶ κατὰ διάζευξιν ἀναγραφόμενων, ἐξ ὧν καὶ ἐν μόνον ἀρκεῖ πρὸς τελείωσιν τοῦ ἀδική-

1. Ὁ Μουρίκης, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 28 ἐξηγεῖ ἄλλως τὴν ἀβλεψίαν ταύτην.

ματος¹». Ἐκ τῆς ἀποφάσεως ταύτης συνάγεται σαφῶς ὅτι κατὰ τὸν Ἄρειον Πάγον ἀρκεῖ ὅπως συντρέχει ἐν μόνον ἐκ τῶν διαζευκτικῶς μνημονευομένων μέσων, μὴ ἀπαιτουμένης τῆς ἀθροιστικῆς συνδρομῆς πλειόνων ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως συντρέχη ἐν τοῦλάχιστον ἐκ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφομένων μέσων.

Διὰ τὴν πληρωθῆ ἢ νομοτυπικὴ μορφή τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ δὲν ἀπαιτεῖται ὅπως ὁ δράστης *πράγματι* διεισδύσῃ εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τοῦ ἑτεροδόξου ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Ἄρκεῖ καὶ ἡ *προσπάθεια*, εἴτε ἄμεσος εἴτε ἔμμεσος, πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Ὁ ὅρος «προσπάθεια» εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὸν ὅρον «ἀπόπειρα»². Ἐνταῦθα δηλαδὴ ὁ ποινικὸς νομοθέτης ἀνυποὶ τὴν ἀπόπειραν ἐγκλήματος εἰς αὐθύπαρκτον ἐγκλημα, εἰς *delictum sui generis*, τὸ δὲ νόημα τῆς διατάξεως ταύτης εἶναι τὴν τιμωρήσῃ τὴν ἀπόπειραν, ἣτις ἄλλως τιμωρεῖται κατ' ἀρχὴν ἡπιώτερον, μὲ τὴν ποινὴν τοῦ τετελεσμένου ἐγκλήματος. Ἐρωτᾶται ὁμως νῦν ἐὰν ὁ νομοθέτης διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ὀρων «ἔμμεσος προσπάθεια» ἠθέλησε νὰ περιλάβῃ καὶ τὰς *προπαρασκευαστικὰς* πράξεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ γενικὴν ἀρχὴν τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου παραμένουν ἀτιμώρητοι, ἐὰν ἠθέλησε δηλαδὴ νὰ ἀναγάγῃ εἰς αὐθύπαρκτον ἐγκλημα τιμωρούμενον μὲ τὴν ποινὴν τοῦ τετελεσμένου ἐγκλήματος καὶ τὰς ἀπλᾶς *προπαρασκευαστικὰς* πράξεις τοῦ ἀξιοποίνου προσηλυτισμοῦ. Φρονοῦμεν ὅτι εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δέον νὰ ἀπαντήσωμεν ἀποφατικῶς. Ἐὰν ἦτο διάφορος ἢ βούλησις τοῦ νομοθέτου ἔδει νὰ ἐκφρασθῆ ἄλλως καὶ νὰ μὴ χρησιμοποίησῃ τὸν ὅρον ἔμμεσος *προσπάθεια*, καθόσον ὁ ὅρος «προσπάθεια» ἄτε συνώνυμος πρὸς τὴν ἀπόπειραν ἔχει εἰδικὴν ἐν τῷ Ποινικῷ Δικαίῳ ἔννοιαν. Κατὰ ταῦτα ἀξιοποίνον προσηλυτισμὸν τελεῖ ἐκεῖνος ὅστις, χρησιμοποιῶν ἐν ἡ πλείονα τῶν ρητῶς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφομένων ἀνηθίκων καὶ ἀθεμίτων μέσων, α) μεταβάλλει τὸ περιεχόμενον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἑτεροδόξου ἢ β) διεισδύει εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξου ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ἢ γ) ἀποπειρᾶται νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξου ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς.

Ἀπόπειρα προσηλυτισμοῦ δὲν χωρεῖ κρηθόσον ἄλλως ἔδει νὰ δεχθῶμεν τὴν δυνατότητα «ἀποπείρας», ὅπερ ἀποκρούεται ὁμοφώνως ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης.

Ὁ «σκοπὸς» τῆς μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως τοῦ ἑτεροδόξου δηλοῖ τὸν δόλον τοῦ δράστου, ὅστις περιλαμβάνει τόσον τὸν εὐθὺν ὅσον καὶ τὸν ἐνδεχόμενον δόλον.

Υποκείμενον τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ δύναται νὰ εἶναι πᾶς τις, εἴτε οὗτος ἀνήκει εἰς θρησκείαν τινὰ (ἀκόμη καὶ ὁ ἀνήκων εἰς τὴν Ὁρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν)³ εἴτε εἶναι ἄθρησκος καὶ ἄθεος.

Ἀντικείμενον ὁμως τοῦ ἐγκλήματος τούτου δύναται νὰ εἶναι μόνον

1. Πρὸβλ. καὶ τὰς λοιπὰς ἀποφάσεις τὰς μνημονευμένας ἐν τῷ *Συμπληρώματι Νομολογίας*, τόμ. Β' 1953 ὑπὸ τὴν λέξιν «αἰρεσιῶται» ἀριθμ. 13 ἐπ. σελ. 197

2. Ἰδε *Χωραφᾶ*, Ἑλλην. Ποινικὸν Δίκαιον, Α' 1943 σελ. 134, *Τζωρτζοπούλου*, Ἐμφανίσεις τοῦ ἐγκλήματος, Α' 1929 σελ. 57 ἐπ.

3. Ἰδε *Δι' ἀπόψεις* τῆς Ἐκκλησίας (Ἐπόμνημα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου) 1948 σελ. 62

ὅστις ἀνήκει εἴτε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εἴτε εἰς γνωστὴν τινα κατὰ τὸ ἡμέτερον Σύνταγμα θρησκείαν¹.

Ὁ προσηλυτισμὸς διὰ τὸ εἶναι ἀξιοπύκτων δέον νὰ τελεσθῆ διὰ τῶν ἐν τῷ ἀρθρ. 4 Α.Ν. 1363]38 ρητῶς μνημονευομένων ἀνηθικῶν καὶ ἀθεμιτῶν μέσων. Ἐὰν ὅμως ἡ προσπάθεια πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξου ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς γίνῃ διὰ θεμιτῶν μέσων δὲν πληροῦται ἡ ἀντικειμενικὴ ὑπόστασις τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐν τούτοις καὶ ὁ τοιοῦτος, μὴ ἀξιόποινος, προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται κατὰ τὸ Σύνταγμα ἐφόσον στρέφεται κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Κατὰ τοῦ τοιούτου ὅμως ἐπιβάλλονται μόνον *διοικητικαὶ κυρώσεις*, ὧν ἡ ἀνάπτυξις ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας μελέτης².

Ἐπεξετάθημεν εὐρύτερόν πως εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ λόγῳ τοῦ μεγίστου κινδύνου, ὃν διατρέχει ὄχι μόνον ἡ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν Ἐκκλησία ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Ἔθνος ἡμῶν ἐκ τῆς ὀσμῆς αὐξομένης προσηλυτιστικῆς δραστηριότητος τῶν ποικιλῶν αἰρέσεων καὶ δογμάτων, ποιουμένων κατὰχρησιν τῆς παρεχομένης εἰς αὐτὰς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἐλευθερίας οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προστασίας. «Σκόπιμον νὰ θεοῦν φραγμοί, γράφει ὁ *X. Θηβαῖος*, ἐν τῇ πρὸς τὴν Συνταγματικὴν Ἐπιτροπὴν Εἰσηγήσει του, εἰς τὰς ἀνιέρους αὐτὰς προσηλυτιστικὰς προσπαθείας, αἵτινες μαρτυροῦν τὸ μὲν μεσαιωνικὸν μισαλλόδοξον πνεῦμα, ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, τὸ δὲ περιφρόνησιν πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν, ὃν ἐκλαμβάνουν ὡς χώραν ἀγρίων, ἣν ἀναλαμβάνουν νὰ διαφωτίσουν». Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱερά Σύνοδος ἔχει κρούσει ἐπανειλημμένως τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου ἐπικαλουμένη θετικωτέραν τὴν συνδρομὴν τῆς Πολιτείας. «Ἡ Ἑλλάς, τονίζει εἰς τὸ πρὸς τὴν Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν ὑποβληθὲν ὑπόμνημα αὐτῆς, κατέστη πεδῖον δράσεως τῶν πάσης φύσεως προπαγανδῶν, αἵτινες τοῦτ' αὐτὸ ὠργίασαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατοχῆς, ἐκμεταλλευθεῖσαι τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν δυστυχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, μεταπολεμικῶς δὲ ἐξεχύθησαν καὶ ἀνενόητοι ἐξακολουθοῦσι τὸ ἔργον αὐτῶν, πολλάκις δὲ καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἐπισήμου Κράτους. Καὶ ἐπικαλεῖται πάντοτε ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῆς, τῆς προφυλάξεως τῶν τέκνων τῆς, τὰς συνταγματικὰς διατάξεις καὶ τὴν ἐκ τῶν σχέσεων ἐπιβαλλομένην προστασίαν, δυστυχῶς ὅμως δὲν παρατηρεῖ ἀποτελέσματα». Προκειμένου περὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ δὲν εἶναι ἐπαρκῆς μόνον ἡ συνταγματικὴ προστασία, ἣτις παραμένει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον θεωρητικὴ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται, ὡς προσπαθήσαμεν νὰ καταδείξωμεν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀναπτύξει ἡμῶν, τὸ κύρος καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Ποινικοῦ Νόμου. Μόνον οὕτω θὰ δυνηθῶμεν νὰ διατηρήσωμεν ἀλώβητον τὴν πολιτιμωτέραν παρακαταθήκην ἣν μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ Πατέρες ἡμῶν: Τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.

1. Κατὰ τὸν Ἄρειον Πάγον δὲν διαφεύγει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ προσηλυτισμοῦ διατάξεων ἡ ἐνέργεια τοῦ πατρὸς ἐπιχειρήσαντος προσηλυτισμὸν κατὰ τοῦ ὀκταετοῦς ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ υἱοῦ του. Α.Π. 1326]1948 ἐν θέμ. Ε' σελ. 155. Ἀντίθετος ὁ Εἰσαγγελεὺς Α. Πάγου *K. Κόλλιας*, αὐτόθι. Πρβλ καὶ *A. Τούση*, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον 195 § 4 σημ. 23 σελ.

2. Ἴδε *Φραγκίστα*, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 103, *Σβάλλου—Βλάχου*, ἐνθ' ἀνωτ. Α' 1954 σελ. 34, Συμβ. Ἐπικρ. 756]1952 ΕΕΝτ. ΙΘ' 249, Θέμ. ΞΓ' 265